

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Annika Mägimets

**VANAVANEMATE KUJUTAMISEST UEMAS EESTI
LASTEKIRJANDUSES**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Jaanika Palm, MA

Jaak Tomberg, PhD

Tartu 2026

Autorideklaratsioon

Olen bakalaureusetöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttele seisuksuhtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Annika Mägi

25.05.2026

Annotatsioon

Viimastel aastatel on uuemas eesti lastekirjanduses ilmunud silmapaistvaid vanavanematest jutustavaid teoseid. Vanavanemad on fookuses ka laiemalt seoses vananeva rahvastikuga. Sellele vaatamata on tänapäeva Eesti vanavanemad noored ja elujõulised, millele vastandub sage kujutus vanavanematest kui vanadest ja kodustest lapselaste hoidjatest. Töös uurin, kui mitmekülgsest kujutatakse vanavanemaid uuemas eesti lastekirjanduses ning mil määral vastavad kirjanduslikud vanavanemad tegelikele vanavanematele ja kinnistunud kujutamisiisidele ning millised on uuemas eesti lastekirjanduses vanavanemate ja lapselaste vahelised suhted ning millel need põhinevad.

Töö teoreetiline osa annab ülevaate vanavanemate kujutamisest olulisimate motiivide kaudu: vanavanema ja lapselapse suhe, vanavanema roll, töö, elupaik, tervislik seisund ja kinnistunud kujutamisiisid. Teises peatükis annan eeltoodud motiividele tuginedes 25 uuemal eesti lasteraamatul põhineva läbilõike vanavanematest eesti lastekirjanduses ja analüüsin kolme teose – Kadri Hinrikuse „Taaniel Teine“, Andrus Kivirähki „Oskar ja asjad“ ja Triinu Laane „Poiss ja papa“ – põhjal suhtetüpe ja nende tingimusi ning võtan kokku, kui mitmekülgsest kujutatakse vanavanemaid uuemas eesti lastekirjanduses.

Märksõnad: eesti nüüdislastekirjandus, vanavanemad, lapselapsed

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Vanavanemate kujutamise teoreetilised lähtekohad	7
1.1. Vanavanemad tänapäeva Eestis	7
1.2. Vanavanemate kujutamisest nüüdislastekirjanduses.....	9
1.2.1. Vanavanema ja lapselapse suhe.....	10
1.2.2. Vanavanema roll lapselapse elus	11
1.2.3. Vanavanema töö	13
1.2.4. Vanavanema elupaik	14
1.2.5. Vanavanema tervislik seisund	15
1.2.6. Stereotüüpne kujutamine	17
2. Vanavanemate kujutamisest uuemas eesti lastekirjanduses	19
2.1. Valimi analüüs	19
2.2. Teoste analüüs	24
2.2.1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“	24
2.2.2. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“	27
2.2.3. Triinu Laan „Poiss ja papa“	29
2.3. Järeldused.....	32
Kokkuvõte.....	35
Kasutatud kirjandus	37
Summary: The Portrayal of Grandparents in Contemporary Estonian Children’s Literature.....	40
Lisad.....	42
Lisa 1. Valim.....	42
Lisa 2. Vanavanemad uuemas eesti lastekirjanduses: valimi liigendused	43

Sissejuhatus

Uuemas eesti lastekirjanduses on viimastel aastatel silma paistnud vanavanemaid kujutavad teosed. Ka eesti lastekirjanduse uurija Mari Niitra (2026: 688) on ajakirjas Looming avaldatud 2025. aasta lastekirjanduse ülevaates välja toonud, kuidas 2025. aastal ilmus mitmeid teosed, milles vanavanematel on lapselapse elus oluline roll. Märkimisväärseid lasteraamatuid vanavanematest on ilmunud ka varasematel aastatel.

Vanavanemad on esile tõusnud ka ühiskondlikus plaanis seoses rahvastiku muutuse ja laste sündimuse kahanemisega. Euroopa Liidu statistikaameti Eurostati andmeil vananeb Euroopa, sh Eesti rahvastik (Euroopa rahvastik 2021: 7). Eestis ilmneb see asjaolust, et vanavanemad moodustavad eesti rahvastikust 25% (Head ... 2024), mis tähendab, et vanavanemaid on rohkem kui 0–17-aastaseid lapsi, keda on Statistikaameti (RV0212: Rahvastik ... 2024) järgi rahvastikus ligi 20%. Hoolimata vananevast rahvastikust selgub Statistikaameti uuringute ning Lemmi Leola magistritöö „Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates“ (2021) põhjal, et tänapäeva eesti vanavanemad on nooremad ja aktiivsemad kui varem ega saa lapselapsi alati hoida. Samas levib kirjanduses mitmeid kinnistunud vanavanemate kujutamisi, mis vastanduvad reaalsusele. Seega on töö üldeesmärk anda ülevaade, kuidas kujutatakse uuemas eesti lastekirjanduses vanavanemaid, k.a vaarvanemaid. Täpsemalt on töö uurimisküsimused järgmised:

1. kui mitmekülgset kujutatakse vanavanemaid uuemas eesti lastekirjanduses ning mil määral vastavad kirjanduslikud vanavanemad tegelikele vanavanematele ja kinnistunud kujutamisi viisidele;
2. millised on uuemas eesti lastekirjanduses vanavanemate ja lapselaste vahelised suhted ning millel need põhinevad.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk keskendub vanavanemate kujutamisele nüüdislastekirjanduses. Esimeses alapeatükis annan esmalt lühikese sotsiaalteaduslikel allikatel põhineva läbilõike tänapäeva Eesti vanavanematest: nende osakaalust rahvastikus, keskmisest vanusest, tööjõulisusest ja elupaigast, mis on võrdluspunktiks järgnevale ülevaatele vanavanematest lastekirjanduses. Sotsiaalteaduslik ülevaade tugineb Eesti Statistikaametile tehtud andmepäringul ning Lemmi Leola magistritööl „Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates“ (2021). Teises alapeatükis kirjeldan vanavanemate kujutamist sekundaarkirjanduse põhjal ilmnenu olulisimate

motiivide kaudu: annan ülevaate kirjanduslike vanavanemate ja lapselaste vahelistest suhetest, vanavanema rollidest, tööst, elupaigast, tervislikust seisundist ja stereotüüpsetest kujutamiskiisidest. Kirjandusteoreetiline ülevaade toetub Belgia lastekirjanduse uurija Vanessa Jooseni artiklitele, milles ta vaatleb vanavanemaid eelkõige inglise ja hollandi lastekirjanduses. Samuti tugineb peatükk Krista Kumbergi artiklil „Vanad ja lapsed Põhjamaade lastekirjanduses“, mis käsitleb eakate ja vanavanemate kujutamist Põhjamaade ehk norra, rootsi, soome ja eesti lastekirjanduse näitel, ning angloameerika lastekirjanduse uurijate käsitlelustel vanavanematest lastekirjanduses.

Teises peatükis annan eelnevalt välja toodud motiivide põhjal kõigepealt ülevaate vanavanemate kujutamisest uuemas eesti lastekirjanduses. Analüüs põhineb 25 eesti lasteraamatul, mis on ilmunud aastatel 2005–2025, ning milles on vanavanemal läbiv kõrvaltegelase roll. Valim moodustus Eesti Lastekirjanduse Keskusele esitatud päringu, Krista Kumbergi artiklis „Vanad ja lapsed Põhjamaade lastekirjanduses“ (2015) nimetatud eesti lasteraamatute, Loomingu lastekirjandusülevaate (Mattheus 2025) ning minu isikliku lugemiskogemuse põhjal. Valimist jäi välja noortekirjandus ning fantaasiakirjandus ehk valim põhineb realistlikel lasteraamatutel. Seejärel analüüsin kolme teose põhjal vanavanema ja lapselapse vahelisi suhtetüpe ning nende tingimusi. Kadri Hinrikuse jutustuse „Taaniel Teine“ põhjal avan uuemas eesti lastekirjanduses peamiselt esinevat vanemlikku ja usalduslikku suhet ning elutarga nõuandja rolli. Andrus Kivirähki teose „Oskar ja asjad“ näitel keskendun antagonistlike joontega vanavanemale ning vanavanema ja lapselapse suhte puudumise põhjustele. Triinu Laane jutukogu „Poiss ja papa“ põhjal vaatlen, mille alusel on vanavanema ja lapselapse vahel võrdväärne suhe. Viimaks võtan kokku, kui mitmekülgselt kujutatakse vanavanemaid uuemas eesti lastekirjanduses. Nii valimi kui ka kolme teose analüüs keskendub tegelassuhete ja kandvate motiivide analüüsile ega hõlma tekstipoeetika ega illustratsiooni analüüsi, kuna töö fookuses on näidata, kuidas olulisimad motiivid tegelaste vahelisi suhteid mõjutavad ning kuidas teosed vastavad kinnistunud kujutamiskiisidele ja reaalsusele.

1. Vanavanemate kujutamise teoreetilised lähtekohad

Töö teoreetilise osa fookuses on vanavanemate kujutamine nüüdislastekirjanduses. Esmalt annan statistikal ja Lemmi Leola magistritööl „Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates“ (2021) tugineva ülevaate tänapäeva Eesti vanavanematest, mis on taustaks järgnevale kirjandusteaduslikule ülevaatele. Teises alapeatükis keskendun vanavanemate ja lapselaste vaheliste suhete, vanavanema rollide, töö, elupaiga ja tervisliku seisundi kujutamisele ning kinnistunud kujutamisviisidele kaasaegses lastekirjanduses, millel põhineb edasine analüüs.

1.1. Vanavanemad tänapäeva Eestis

Statistikaameti 2024. aasta andmetel elab Eestis 337 181 vanavanemat, kes moodustavad Eesti rahvastikust 25%. Kuna naiste oodatav eluiga on kõrgem kui meestel, on vanaemasid vanaisadest oluliselt rohkem: 2024. aastal oli Eestis 214 393 vanaema ja 122 788 vanaisa. (Head ... 2024) Vaarvanemate ja vanavanavanavanemate kohta 2024. aasta andmed puuduvad, küll aga oli 2023. aasta andmeil 59 833 vaarvanemat, kellest 76% olid vaaremad, ning 812 vanavanavanavanemat, kellest 92% olid naised (Kolmeteistkümnel ... 2023). Seega on vanavanemate ja vaarvanemate hulgas selge vanaemade ülekaal. Võrreldes vanavanemate osakaalu laste osakaaluga Eesti rahvastikus, on vanavanemaid rohkem kui 0–17-aastaseid lapsi, keda on 2024. aasta andmeil 267 879 (RV0212: Rahvastik ... 2024). Laste kahanevast arvust olenemata on 26% vanavanematest siiski kaks lapselast, 25% on vaid üks, 17% vanavanematest kolm (Head ... 2024) ning ülejäänul 32% on seega rohkem kui kolm lapselast. Statistikaameti põhjal oli 2023. aastal 24% lastest olemas kõik neli vanavanemat, ent 10% polnud ühtegi vanavanemat elus (Kolmeteistkümnel ... 2023).

Statistikaameti 2024. aasta andmeil on Eesti keskmine vanaema 69-aastane ja keskmine vanaisa natuke noorem ehk 67-aastane (Head ... 2024). Niisiis on Eesti keskmine vanaema ja vanaisa pensioniealised, kui arvestada, et alates 2009. aastast saab pensionile 65. eluaastast (Pensioniiiga ... 2021). Hoolimata sellest, et keskmine vanaisa ja vanaema võivad olla kodused pensionärid, on paljud pensioniealised jätkanud töötamist. Statistikaameti 2023. aasta tööjõu-uuringus, milles osalesid 50–74-aastased, kellele oli kuue kuu eest laekunud esimene pensionimakse, selgus, et „Eestis on kõrgeim pensioniikka jõudmise järel töötamist jätkanute osakaal Euroopa Liidus“ (Tervise ... 2025). Nimelt jätkas Eesti pensionäridest

pensionile saamise järel töötamist 54,9%. Täpsemalt töötas kõigist kuni 74-aastastest pensionäridest edasi 31% ja kuni 89-aastastest 20%. Pensionile saamise järel lõpetas töötamise vaid umbes kolmandik ehk 31,6% ning erinevatel põhjustel ei töötanud juba enne pensionile jäämist 13,5% pensionäridest. (Samas) Ehkki Statistikaameti tööjõu-uuringus ei ole välja toodud vanavanemate tööhõivet ning töötamise jätkamist pensionile saamise järel, saab vanavanemate arvu rahvastikust arvestades järeldada, et märkimisväärne osa praegustest vanavanematest töötab.

Tänapäeva Eesti vanavanemad elavad suuremas osas linnas, kuid jätkuvalt asutakse ka maal. 2022. aasta andmeil elas üle poole ehk 56% vanavanematest linnas, 36% asus aga maal ning 8% väikelinnalistes piirkondades (10 huvitavat ... 2022). Samuti selgub Statistikaameti andmeist, et suurem osa vanavanematest elab koos kaasaga, ent muist vanavanematest elab lapselapsega või üksinda. Nii elas 2023. aasta andmeil koos alaealise lapsega 15 171 vanaema ehk 7% vanaemadest ning 4463 vanaisa ehk 4% vanaisadest. Pensioniealised naised elavad sageli ka üksi, kuna, nagu eelpool mainitud, naiste oodatav eluiga on pikem. Seega elas üksinda 32% vanaemadest, seevastu vanaisadest elas üksi 15%. (Kolmeteistkümmel ... 2023) Kokkuvõtvalt elavad tänapäeva vanavanemad sagedamini linnas omaette elamises koos elukaaslasega või üksinda.

Lemmi Leola 2021. aastal kaitstud magistritööst „Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates“ saab järeldada, et tööl käimine ja vanavanema elupaik mõjutab lapselapse ja vanavanema vahelist suhtlust. Nii avaldasid pooled vanavanemad, et neil ei ole võimalik lapselapsi hoida nii sageli, kui nad sooviksid, kuna neil tuleb käia tööl (Samas 2021: 43). Samuti saavad lapselapsega vähem tegeleda lapselastest kaugemal elavad vanavanemad, kes kohtuvad nendega tavaliselt vaid lapselaste koolivaheaegadel või siis, kui vanavanemal on puhkus. Seevastu hoiavad lähemal elavad vanavanemad lapselapsi tihedamini, st nädalavahetustel ja õhtuti. (Samas: 31)

Leola uurimuse järgi näevad vanavanemad end sageli lapselapse hoidjana ning külastavad lapselapsi siis, kui vanemad on tööl või soovivad lastest puhata ning kuhugi ilma lasteta minna (samas: 30). Hoidjana võib vanavanem olla lapsele tore kaaslane, kellega saab mürada ja üleannetusi teha. Teisalt tajuvad vanavanemad end ka õpetajana ning mõtlevad sellele, kuidas lapselast arendada. (Samas: 34–35) Seetõttu kaasavad vanavanemad lapselapsi oma igapäevastesse tegevustesse ega mõtle lapselapse jaoks eraldi tegevusi välja. Lisaks märkisid maal elavad vanavanemad, et linnalapse kaasamine igapäevatoimetustesse on õpetlik.

(Samas: 29; 32) Nii näevad vanavanemad end nii mänguseltsilise kui ka õpetaja või nõuandjana.

Statistikaameti andmetel ja Lemmi Leola magistritöö põhjal selgub, et kaasaegsed Eesti vanavanemad on iseseisvad ja tegusad ning jätkavad sageli pensionile saamise järel tööl käimist. Sellest tulenevalt on neil aga vähem aega, et lapselastega tegeleda ning neid hoida. Kujutus vanavanematest on aga sageli hoopis teine. Sotsiaalteaduslik pilt tegelikest vanavanematest on taustaks järgnevale peatükile, milles tutvustan lühidalt kinnistunud kujutelmasid vanavanematest ning annan ülevaate vanavanemate kujutamisest lastekirjanduses.

1.2. Vanavanemate kujutamisest nüüdislastekirjanduses

Üldlevinud stereotüüpne kujutelm vanavanematest erineb täielikult üldistusest, mis selgus eelnenud statistilisest ülevaatest. Ameerika Ühendriikide gerontoloog Robert M. Beland ja sotsioloog Terry L. Mills (2001: 639–640) toovad välja, et esimene pilt, mis tuleb silme ette, kui mõtleme vanavanemale, on vana, kartlik ja asju unustav hallijuukseline vanainimene, kes istub kiiktoolis, küpsetab pannkooke, mängib lapselastega palli või osaleb teistes vabaaja tegevustes. Seejuures kujutatakse kirjanduslikke vanavanemaid eelkõige lapselapsele pühenduva elutarga nõuandjana või allakäigu narratiivi kaudu, mis rõhutab ideed, et vanaks saades tervis halveneb ja elurõõm väheneb (Gulette 2017, viidatud Joosen 2015 kaudu) ning vanainimesed muutuvad koormavaks, kasutuks ja teistest sõltuvateks (Green 2010: 174, viidatud Joosen 2015 kaudu). Nii on levinud stereotüüp, et vanavanemad on vaiksed, tasase loomuga, füüsiliselt nõrgad ning nende peamine roll on lastega aega veeta. Kinnistunud rollist, et vanavanem pühendub lapselapsele, saab järeldada, et vanavanemate ja lapselaste vahel kujutatakse valdavalt häid suhteid. Kirjanduse seisukohalt on vanavanemaid kujutavates teostes kesksel kohal suhe vanavanema ja lapselapse vahel. See suhe määrab, milline on vanavanema roll lapselapse elus, ning samas mõjutavad seda vanavanema töö, elupaik ja tervislik seisund, mis on sekundaarkirjanduse põhjal jõulisemalt esile kerkivad motiivid vanavanemate kujutamisega seoses. Järgnevalt annan ülevaate, kuidas kujutatakse lastekirjanduses vanavanema ja lapselapse vahelisi suhteid, vanavanema rolli, tööd, elupaika ja tervislikku seisundit ning millisel määral ühtivad need kategooriad eelpool selgunud tegelikkuse ja kinnistunud kujutamisiisidega.

1.2.1. Vanavanema ja lapselapse suhe

Lastekirjanduses on vanavanemate ja lapselaste vahelised suhted enamasti soojad ja mõistvad. Kirjanduslikud vanavanemad ja lapselapsed on Eesti lastekirjanduse uurija Krista Kumbergi (2015: 35) sõnul sageli parimad sõbrad. Nende sõpruse aluseks on tihti ühised huvid, omadused ja sarnane maailmataju. Belgia lastekirjanduse uurija Vanessa Joosen (2023: 57) on toonud 21. sajandi inglise ja hollandi lastekirjanduse põhjal esile, et vanavanemad jagavad lastega samu huvisid, nagu lugude jutustamine, loodus ja loomad ning müstiline maailm. Eesti lastekirjanduses ühendab vanavanemat ja lapselast sageli huvi looduse või looduses viibimise vastu, nagu on loodusest huvitatud vanaisa ja lapselaps Kadri Hinrikuse teoses „Taaniel Teine“ (2015), milles vanaisa ja Taaniel külvavad koos seemneid ja veedavad muul viisil looduses aega. Lisaks kujutatakse lasteraamatutes vanavanemaid sageli ka lastele iseloomulike omaduste kaudu. Nii on vanad inimesed, nagu lapsedki, uudishimulikud, loovad ja hea fantaasiaga (Joosen 2019: 3).

Teinekord võivad nad olla isegi lapsemeelsed, s.t jonnakad ja kiuslikud (Kumberg 2015: 39), nagu on eesti lastekirjanduses Kairi Loogi jutukogus „Piia Präänik kolib sisse“ (2015), kus Piia vanaisa hakkab jonnima ning ähvardab kodust välja kolida, kui vanaema ei luba tal „motikaga õuel kihutada“ (Look 2015: 47). Niisamuti võivad vanad inimesed muutuda ajutiselt lapseks (Joosen 2019: 3), minnes laste mängude ja lollustega kaasa. Nii teeb Haldi Normet-Saarna raamatus „Kati ja teised“ (2014) vanaisa lasteaiaaegase Kati mahitusel naabritädile naljakõne, jääb kapi otsa kõõluma ning satub Katiga teistesegi äpardustesse, mille peale tavatseb Kati ema ohata „vanamees aga varsaaru“ (Normet-Saarna 2014: 10). Tänu neile ühistele juhtumistele ja joontele klappivad lapselaps ja vanavanem hästi ja mõistavad teineteist poolelt sõnalt.

Teiselt poolt esineb vanavanema ja lapselapse vahel ka negatiivseid suhteid. Joosen (2023: 58) toob 21. sajandi inglise ja hollandi lastekirjanduse põhjal välja, et teinekord võib vanavanem tunduda lapselapsele hirmutav ning vanavanema ja lapselapse vahel võib esineda ka konflikte. Sagedamini tulenevad arusaamatused vanavanema konservatiivsetest väärtustest ja kasvatusmeetoditest, mis lähevad vastuollu noorema põlvkonna liberaalse maailmavaatega. Seesuguseid vanu väärtuseid esindavaid vanavanemaid nimetab Joosen antagonistlikeks ning toob välja, et antagonistlikud vanavanemad on kontrollivad ja vanamoodsad ning nõuavad lapselastelt korda, häid kombeid, tervisliku toidu söömist ega jäta lapselastele aega mängimiseks. (Samas: 58–59)

Antagonistlikke vanavanemaid esineb eesti lastekirjanduses võrdlemisi vähe. Siiski leiab antagonistlike joontega vanaema Pille Kannisto raamatust „Britaga juhtub“ (2022), milles vanaema võtab üle Brita sünnipäeva juhtimise ning leiutab külalistele üha uusi mängu, mõistmata, et lapsed tahaksid natuke ka isekeskis omi mängu mängida. Nii ei saa antagonistlikud või antagonistlike joontega vanavanemad lapselapse maailmast ja tema vajadustest sageli aru, vastandudes eelpool väljatoodud lapsest arusaavale ning lapsega samastuvale vanavanemale. Hoolimata maailmavaatelistest ja kasvatuselistuslikest erinevustest võivad lapselapse ja vanavanem loo jooksul lähedasemaks saada (Joosen 2023: 59), nagu Andrus Kivirähki jutustuses „Oskar ja asjad“ (2015). Teisalt võib juhtuda ka vastupidine: lapselapse ja vanavanema vaheline lähedane suhe muutub lapselapse kasvades kaugemaks. Eesti lastekirjanduses esindab seesugust muutust vanavanema ja lapselapse suhtes Liis Seina teos „Vapper vanaisa“ (2025), milles kirjeldatakse vanaisa ja lapselapse Hugo suhet alates Hugo sünnist kuni teismeliseks saamiseni. Sagedamini püsivad suhted aga samad: antagonistlike vanavanematega ei saada lähedasemaks ning lähedased suhted ei muutu kaugemaks.

1.2.2. Vanavanema roll lapselapse elus

Vanavanema rollid kujunevad suuresti vanavanema ja lapselapse suhte olemusest, peaaesjalikult sellest, kui lähedased ollakse. Üldjuhul on lastekirjanduses vanavanemad lapselapse elus tähtsal kohal, täites mitmesuguseid rolle ning pakkudes Kumbergi (2015: 35) ja Jooseni (2023: 57) põhjal lapselapsele seda, mis vanematel puudu jääb, ent mida lapsed siiski väga vajavad. Nii võib vanavanem olla lapselapsele mõistev mõttekaaslane, kes suudab tulla lapse tasemele ning panna tähele tema mõtteid ja muresid. Jooseni (2023: 57) sõnul teavad vanavanemad teinekord vanematest paremini, millised on laste vajadused, ning on vanematega võrreldes lastega ka kannatlikumad. Kumbergi (2015: 35) sõnul oskavad vanavanemad tänu kannatlikkusele luua lapsega dialoogi ning teda päriselt kuulata. Nõnda täidab mõttekaaslasest vanavanem lapse vajadust olla kuuldu ja märgatud.

Lisaks võib vanavanem olla lapselapsele ka tore mänguseltsiline, kellega koos saab mängida, teha nalja ning lollitada nii, nagu vanematega ei saa. (Samas: 35; 37) Seesugune vanavanem on eelmainitud Haldi Normet-Saarna jutukogus „Kati ja teised“, aga ka Monika Undo raamatus „Reiarohu helide maailm“ (2025), kus Linda ja tema vanaema on „mänginud koos mereröövleid, pidanud veesõda ja üritanud kuule reisida“ (Undo 2025: 5). Väga

mänguhimulised vanavanemad on ka Indrek Koffi teostes „Kui ma oleksin vanaisa“ (2013) ja „Kui ma oleksin vanaema“ (2021), milles kirjeldatakse kõiksugu mängu, mida unistuste vanaema-vanaisa lapselastega mängiks, ning kuidas ta nendega lõbutseks.

Samuti võivad lastekirjanduses vanavanemad olla lapselapsele asendusvanemad, kui vanemad ei ole võimelised lapse eest hoolitsema, on tööga hõivatud või surnud. Asendusvanematena kasvatavad vanavanemad lapselapsi küll teistmoodi kui laste vanemad, ent on siiski hoolitsevad, armastavad ning pakuvad lapselapsele stabiilset elu. Tähelepanuväärne on ka see, et seesugused vanavanemad loovad sageli hubase õhkkonna turvalise kodu, hea söögi ja lemmikloomaga, et lapselaps tunneks end turvaliselt. (Joosen 2023: 57) Jooseni sõnul esinevad lapselapsele vanemat asendavad vanavanemad sageli ka elutarga nõuandja rollis (2019: 3), pakkudes lapselapsele tuge ning samal ajal kasvatades teda (Joosen: 2023: 57). Seesugune vanavanem esineb Kätlin Vainola jutustuses „Ville“ (2006), milles vanaema nii kasvatab kui ka õpetab enda juures elavat lapselast, ent teisalt ka lohutab Villet, kui ta igatseb oma teises linnas elavaid ja töötavaid vanemaid.

Elutark nõuandja ei pea aga tingimata lapselapsele vanemat asendama, vaid ta võib olla üksnes vanavanem, kes last hoides või temaga aega veetes jagab lapsele oma elutarkusi või toetab last. Kumberg (2015: 35) märgib, kuidas vanavanemad õpetavad lugude jutustamise kaudu lapsele sageli rohkem kui kiirustavad vanemad keeldude ja käskudega. Samaviisi lohutab Kadri Lepa teoses „Valge pall“ (2023) vanaisa loo kaudu oma lapselast Kaarelit, kui tolle läks õhupall käest lahti ning hõljus kõrgele taevasse. Samas võib elutark vanavanem lahendada ka pereprobleeme, parandada asju või julgustada lapselast ning aidata tal oma hirmudest üle saada (Mills; Beland 2001: 647), nagu Liis Seinä raamatus „Vapper vanaisa“, kus vanaisa innustab kartlikku Kristjanit lasteaeda jääma. Niisiis on elutark nõuandja peaaegjalikult lapselapse tugiisik, aga ka kasvataja, kellel on vanemlik ja lapse eest vastutust võttev roll.

Seega on kirjanduslikel vanavanematel peamiselt neli rolli: mõttekaaslane, mänguseltsiline, asendusvanem ja elutark nõuandja. Sagedamini tõuseb üks rollidest enim esile, kuid vanavanemal võib olla ka mitu võrdväärset rolli. Nii hoiab mamma Meelike Saarna raamatus „Mattias ja mamma“ (2008) väikesel Mattiasel silma peal ning vargsi õpetab Mattiasele, mida tasub ning mida ei tasu teha. Samas on mamma ka mängukaaslane, kes Mattiasega liivakastis süüa teeb ning muid mängu mängib. Toodud näidetest nähtub, et nelja mainitud rolli aluseks on enamasti lähedased suhted vanavanema ja lapselapse vahel. Jooseni välja toodud antagonistlik vanavanem võib esineda küll asendusvanemana või hoida lapselapsel

silma peal, ent vaimset sidet ja rolli, nagu mõttekaaslasest, mänguseltsilisest ja nõuandjast vanavanemal, tal lapselapsega ei teki.

1.2.3. Vanavanema töö

Kirjanduslike vanavanemate suhteid lapselapsega ning tema rolli lapselapse elus mõjutab olulisel määral see, kui hõivatud on vanavanem: kas ta käib tööl või on kodune pensioneerinud vanavanem. Eelnevast statistilisest ülevaatest selgus, et suur osa tänapäeva tegelikest vanavanematest töötab. Tartu Ülikooli Õpetajate Seminaris lastekirjanduse lektorina töötanud Malle Reidolf (1993: 19) on 1970. ja 1980. aastate lastekirjandust uurides leidnud, kuidas tollastes lasteraamatutes domineeris nn tordikarbivanaema (Kersti Merilaasi mõiste) ehk vanaema, kes tuleb külla vaid sünnipäevaks või pühadeks, kuna ta on hõivatud tööga või pensionärina tegeleb enesetäiendamisega. Seesuguse vanaema valdavast esinemisest saab selgitada asjaoluga, et 1970. aastate lõpus ja 1980. aastate alguses töötas Eestis 97% tööjõulisest elanikkonnast (samast) ning võib oletada, et seetõttu esines lastekirjanduses enim töötavaid vanavanemaid.

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise järel ja 21. sajandil on võrreldes varasemaga toimunud vanavanemate tööl käimise kujutamises muutus: vähenenud on töötavate vanavanemate kujutamine ning esile on tõusnud n-ö traditsioonilised maavanavanemad. Kumbergi (2015: 37) sõnul kujutatakse tänapäeva Põhjamaade, sh eesti kirjanduses omajagu „põlle-ja-rätigamaal-elavaid-koduseid-pannkoogi-vanaemasid“, kes on mittetöötavad pensionärid ning kellel on aega lapselapsi hoida. Põhjuseid, miks on traditsioonilisi maavanaemasid uuemas lastekirjanduses rohkem, Kumberg välja ei too, kuid võib arvata, et see on seotud Eestile (ja üldiselt Põhjamaadele) omase kujutamiskiisiga, mis tuleneb elanikkonna linnastumisest. Seetõttu seondub traditsioonilise maavanavanemaga igatsus endise maaelu järele, mida lastekirjanduses püütakse taas elustada.

Samas esineb pensioneerinud ja mittetöötavaid vanavanemaid ka palju tänapäeva välismaises lastekirjanduses. Joosen (2023: 55) on märkinud, et inglise ja hollandi lasteraamatutes kujutatakse harva vanavanemaid, kes käivad tööl või kellel on lapselaste eest hoolitsemise kõrval ka muid kohustusi. Samuti ei kirjeldata tema sõnul eriti vanavanemaid, kelle oma vanemad oleksid veel elus (samast). Lähtuvalt sellest, et kirjanduslikud vanavanemad on sagedasti pensionärid, kellel on palju aega, on nii Joosen (2023: 55) kui ka Kumberg (2015: 37) märkinud, et lasteraamatutes olevad vanavanemad on oluliselt

vanemad, kui nad päris elus on. Nii, nagu eelpool olnud statistilisest ülevaatest selgus, on ka Kumberg (2015: 37) nentunud, et tänapäeva vanavanemad on tihti hoopis 60-aastased, kes käivad veel tööl ning kellel pole seega võimalik vaid lapselaste eest hoolitsemisele keskenduda. Sellest tulenevalt arvavad mõlemad uurijad, et lasteraamatutes kirjeldatud vanavanemad meenutavad pigem vaarvanemaid (Kumberg 2015: 37; Joosen 2023: 56).

Põhjuseid, miks vanavanemaid kujutatakse tegelikust vanemate ning pensioneerunutena, on mitmeid. Joosen (2023: 56) märgib, et vanemad vanaemad-vanaisad on selgemalt äratuntavad kui vanad ning lisaks on neil enam aega pühenduda lapselastele. Seega soovitakse ühelt poolt luua suurem kontrast laste ja eakate vahel. Teiselt poolt püüavad lasteraamatud kujutada idüllilist lapsepõlve, kus vanavanemal on lapselapse jaoks palju aega. See ühtib ka igatsusega kaduva maaelu järele, millega koos kujutatakse kodus toimetavat maavanavanemat, kellel on aega alati laialt käes.

1.2.4. Vanavanema elupaik

Kirjanduslike vanavanemate elupaika on lastekirjanduses uuritud vähe. Vanavanemate elukohta toimetuleku vaatepunktist on põgusalt vaadelnud Kumberg (2015: 36), kes on Põhjamaade lastekirjanduse põhjal toonud välja, et enamasti on tänapäeva lasteraamatutes üksi elavatel vanavanematel oma elamine, nad on majanduslikult kindlustatud ning tulevad endaga hästi toime. Sõltumatus teistest on kirjanduslikele vanainimestele oluline (samas: 40–41), mistõttu püüavad nad nii kaua kui võimalik ise hakkama saada. Kui nad aga üksinda enam toime ei tule, lähevad nad hooldekodusse (samas: 42). Ehkki Põhjamaade lastekirjanduses ei kirjeldata hooldekodu küll troostitu kohana, on seal Kumbergi järgi „igav ja ümberringi teised vanad oma hädadega“ (samas: 44). Selle, mis eakatel hooldekodus puudu jääb, korvavad lapsed oma rõõmuga, kui nad hooldekodusse külla lähevad (samas). Kumbergi valimi põhjal saab aga väita, et eesti lastekirjanduses kujutatakse hooldekodus olevat vanavanemat väga harva. Kumbergi valimis, mis koosnes seitsmest eesti, kolmest rootsi, kolmest norra ja ühest soome lasteraamatust, kujutati hooldekodus olevaid vanavanemaid või vanemaid inimesi eelkõige norra ja rootsi lastekirjanduses. Eesti lastekirjanduses saavad vanavanemad seega üksi valdavalt hästi hakkama, mis vastandub eelpool mainitud stereotüübile, et vanavanemad on koormavad ja teistest sõltuvad.

Lisaks omaette ja hooldekodus elavatele vanavanematele esineb nii Põhjamaade kui ka eesti lastekirjanduses oma lapse ja lapselapse juures elavaid vanavanemaid. Nii elab Juhani

Püttsepa teoses „Vanaema, kes muutus kutsikaks“ (2016) oma lapse juures vanaema, kuna ta on haige ega saa enam isegi voodist ise püsti tõusta. Samas ei pea lapse juures elav vanavanem olema tingimata haige, vaid ta võib olla ka väga kõbus, nagu on Kati vanaisa Haldi Normet-Saarna raamatus „Kati ja teised“. Teisalt esineb eesti lastekirjanduses ka lapselapsi, kes elavad koos vanavanemaga, kuna lapse vanemad töötavad välismaal, on muud viisi hõivatud või usuvad, et lapsel on vanavanema juures parem elu. Nõnda elab Juhani Püttsepa jutustuses „Gibraltari laevakoerte ühing“ (2015) Anton vanaema juures linnas, kuna Antoni vanematel napib talutööde kõrvalt mitme lapse kasvatamiseks aega. Samuti arvavad vanemad, et Antonil on parem elada vanaema juures, kuna poiss kipub olema väheke lohakas, ent vanaema tähelepaneliku silma all saab ta oma kohustused õigeaegselt tehtud. Vanavanematele endile valdavalt meeldib, kui lapselapsed elavad nende juures või vastupidi, kui lapselapsed tulevad neile külla.

Vanavanaema ja lapselapse kohtumiste tihedust mõjutab ka vanavanema elupaiga kaugus lapselapse elukohast, nagu eelpoolsest sotsiaalteaduslikust ülevaatest selgus, ning see avaldub ka eesti lastekirjanduses. Triinu Laane jutukogus „Poiss ja papa“ (2024) elavad poiss ja papa küll linna erinevates otstes, kuid siiski samas linnas, tänu millele veedavad nad pea iga päev koos aega. Ka Liis Seina raamatus „Vapper vanaisa“ elab lasteaiaaegne Kristjan vanaisale nii lähedal, et jätta vanematele kiri „lähen mõneks päevaks vanaisa juurde“ (Sein 2025: 11) ning ise sinna minna. Lisaks torkab eesti lastekirjanduses silma laste saatmine suveks vanavanema(te) juurde. Tihti võtavad lapselapsi suveks enda juurde just maal elavad vanavanemad, kellel on sageli ka loomad ning kodu ümber palju loodust. Nii saadetakse Elsa Pelmasse teoses „Seiklused Metsapärdil“ (2013) Liisi suveks vaarvanaema juurde, kes elab väikeses maakohas metsa sees ning peab kanu, lehma ja vasikat. Jaan Rannapi raamatus „Suvelinnud“ (2012) läheb aga Liisi koos vanaemaga maale vanatädi juurde, kus vanaemast saab ajutiselt nn maavanaema. Liisi vanaemaga konkureerib aga linnavanaema, kelle juures veedab Liisi teise poole vaheajast. Seega külastavad lapselapsed, kelle vanavanemad elavad maapiirkonnas, neid peamiselt suvel. Laste saatmine suveks maale ühtib taaskord nostalgiaga kaduva maaelu vastu.

1.2.5. Vanavanema tervislik seisund

Vanavanemaid kujutavates lasteraamatutes käsitletakse aeg-ajalt ka eakate terviseprobleeme ja elulõppu. Jooseni (2023: 60) järgi on teostel, mis räägivad vanavanemate haigustest ja

surmast, didaktiline eesmärk, mis Ameerika Ühendriikide filoloogia professori David Sadleri (1991: 246) sõnul tuleneb sellest, et tänapäeva lapse jaoks võib vanavanema lahkumine olla esimene kokkupuude surmaga. Nii soovivad seesugused lasteraamatud anda aimu elulõpust ning tervisehädadest, mis vanaks saades võivad tekkida.

Hoolimata didaktilisest eesmärgist kirjeldatakse vanavanemate haigusi sageli põgusalt ja ilustatult. Kumberg (2015: 44) toob välja, et kuigi Põhjamaade lasteraamatutes esines vanavanemate muresid, nagu muutuseid psüühikas ja haigusi, näiteks reumat ja südameprobleeme, libiseti neist teemadest enamasti kiiresti üle. Teisalt on Caldwell jt (2020: 125) leidnud, et angloameerika lasteraamatutes, kus on vanavanemate haigustel peatunud, on vanavanema haigestumist ja muresid, nagu dementsust, kujutatud elujaatavast vaatepunktist ning rõhutatud, et vanavanem on jätkuvalt seesama inimene, kes ta oli enne, ning vaatamata dementsusele püsib side vanavanema ja lapselapse vahel. Lisaks on Joosen (2023: 60) täheldanud, et kui sageli on vanavanemad lapselaste hooldajad, siis teostes, kus vanavanem haigestub, pöörduvad sageli rollid ümber ning lapsest saab vanavanema hooldaja. Triinu Laane raamatus „Poiss ja papa“ vahetuvad rollid, kui papa kodus kukub ega saa mõnda aega püsti tõusta. Niikaua kui papal parem hakkab, hoolitseb poiss tema eest, jutustab talle naljakaid lugusid ning valmistab neile ise süüa. Sellestki nähtub, kuidas lapselapse ja vanavanema vahelised soojad suhted võivad säilida hoolimata vanavanema ootamatust tervisehäädast või haigestumisest.

Ka vanavanemate surma näidatakse lastekirjanduses tihti tegelikust ilusama ja kiirema protsessina. Sadleri (1991: 249) uurimuse põhjal, mis analüüsis vahemikus 1969–1991 ilmunud 29 Ameerika Ühendriikide lasteraamatut, loodi surmast ilustatud – kiire, lihtne ja valutu – kujutus, mida keegi ei peaks kartma. Teiselt poolt on surm möödapääsmatu ning lastekirjandus püüabki näidata seda normaalse osana elust ning kinnitada, et suhe vanavanemaga võib säilida ka peale tema lahkumist. Nii kujutatakse ka Põhjamaade lasteraamatutes vanavanema surma valdavalt elujaatavalt ning keskendutakse heale mälestusele, mis vanavanemast jäi (Kumberg 2015: 45). Tänu mälestustele säilib lapselapse suhe lahkunud vanavanemaga alatiseks ning mälestuste toel on lihtsam leinaga toime tulla (Mills; Beland 2001: 646).

Teinekord võib leinaga toimetulemisel abi vajada ka vanavanem, kelle elukaaslane lahkus. Siis on sageli palju abi just lapselapsest, kes üksinda jäänud vanavanemat lohutab. Liis Seina jutustuses „Vapper vanaisa“ aitab just Kristjan vanaema surma järel vanaisal leinaga toime tulla, kui ta vanaisa kodust välja kohvikusse ja raamatukokku viib, temaga malet mängib

ning lihtsalt talle olemas on. Ka Seinä teoses nähtub rollide pöördumine: vanavanemad on oluline tugi lastele, ent ka lapsed on oluline tugi vanavanematele.

1.2.6. Stereotüüpne kujutamine

Eelnevast selgub, et vanavanemate kujutamisel lähtutakse nii tegelikest vanavanematest kui ka kinnistunud kujutelmadest. Nii ei vasta kirjanduslikud vanavanemad levinud kinnistunud kujutemale, et nad on koormavad, kasutud ja teistest sõltuvad. Vastupidi, vanavanematele on nende sõltumatus äärmiselt oluline ning sageli on nad iseseisvad. Samuti ei ole nad kasutud, vaid nad on väga olulised lapselastele, kellele on vanavanematel anda palju tarkusetari või olla neile tugiisikuks või seltsiliseks. Teiselt poolt taastoodetakse traditsioonilise, koduse maavanavanema stereotüüpi ning libisetakse üle vanavanemate terviseprobleemidest. Samuti kujutatakse kirjanduslikke vanavanemaid piiratud vaatenurgast, st lapse silmade kaudu, mis soosib vanavanema eraelulise osa varju jäämist. Nii ei kujutata Jooseni sõnul (2023: 56) vanavanemaid, kes veedavad aega oma sõpradega, on füüsiliselt aktiivsed või osalevad poliitikas. Samuti jäävad sageli teostest välja eakate intiimsuhted ega kirjeldata vanavanemate hobisid või mainitakse neid vaid juhul, kui mõnda tegevust, nagu kokkamine või aia eest hoolitsemine, tehakse koos lapselapsega. Kuigi lapstegelase elus mängib vanavanem olulist rolli, ei ole nad sageli teadlikud vanavanemate isiklikust elust ega tegemistest, millest nad osa ei võta. (Samas) Jooseni sõnul tuleneb eelnimetatud teemade ja tegevuste mittekujutamine sellest, et vanavanemate eraelu kirjeldamist lasteraamatutes peetakse ebasobivaks või lapslugejale mittehuvipakkuvaks (samas: 56). Niisiis keskendub lasteraamatutes olev sündmustik pigem just neile tegevustele, mida lapselaps ja vanavanem koos teevad, ning muu vanavanema elus jääb üldjuhul lapselapse eest peitu.

Seesugune kujutamiseviis on eelkõige seotud kirjanduslike vanavanematega, kes täidavad lapselapse elus nõuandja rolli. Sageli on nõuandja asetatud täielikult lapse teenistusse (Joosen: 2023: 61), mistõttu jäävad nad tegelasena sagedasti välja arendamata (Henneberg 2010: 129). Lapselapsele pühendumise tõttu jäävad sageli varju ka vanavanema tugevad negatiivsed emotsioonid, nagu viha (Woodward 2002: 205–206; Joosen 2023: 61). Ka eesti lastekirjanduses kujutatakse vanavanemate negatiivseid tundeid harva. Minu valimis ei esine ühtegi vanavanemat, kes vihastaks lapselapse või eraelulise asja peale. See-eest kujutatakse mõnes raamatus vanavanema kurbust. Nii on Meelike Saarna jutukogus „Mattias ja mamma“

eraldi peatükk sellest, kuidas mamma on kurb. Ehkki mamma ei avalda lapselapsele, miks ta on kurb, näidatakse kurbust normaalse tundena, mida ei peagi alati selgitama. Siiski kujutatakse eesti uuemas lastekirjanduses vanavanemaid valdavalt helgete ja rõõmsatena. Vanavanemate kujutamine piiratud vaatepunkti kaudu soosib aga väärade ettekujutuste, nagu vanavanemal puuduks oma isiklik elu, tegemised ja erinevad emotsioonid ning tema roll ongi pühenduda lapselapsele (Joosen 2023: 61). Sellest nähtub, kuidas lastekirjanduses püütakse kujutada lapstegelase jaoks ideaalset suhet oma vanavanemaga, kus vanavanem keskendub ainiti lapselapsele ning pakub talle vajalikku tähelepanu ja aega. Seega võib öelda, et lastekirjandus kaldub stereotüüpse kujutamise viisi poole.

2. Vanavanemate kujutamisesest uuemas eesti lastekirjanduses

Järgnev analüüsiosa lähtub eelnevalt tutvustatud kategooriatest: suhe, roll, töö, elupaik ja tervislik seisund. Analüüsiosa põhineb 25 eesti lasteraamatul, mis on ilmunud 21. sajandil ning milles on vanavanemal oluline ja läbiv kõrvaltegelase roll. Valim (vt Lisa 1) kujunes välja Kumbergi artiklis „Vanad ja lapsed Põhjamaade lastekirjanduses“ (2015) esitatud eesti lasteraamatutel, Eesti Lastekirjanduse Keskuselt küsitud teabenõul, Loomingu lastekirjandusülevaatel (Mattheus 2025) ning minu isiklikul lugemiskogemusel. Valimi analüüs toetub peamiste motiivide põhjal koostatud teoste liigendustele (vt Lisa 2). Analüüsiosa teises alapeatükis vaatlen kolme tunnusliku ja tunnustatud teose põhjal lähemalt, millest tulenevad vanavanema ja lapselapse vahelised eri tüüpi suhted ning kui mitmekülgselt vanavanemaid kujutatakse.

2.1. Valimi analüüs

Ülevaade valimist. Valimisse kuuluvad teosed jagunevad vanaema, vanaisa, vanaema-vanaisa ja vaarvanemate lugudeks. Teoseid, mille keskmes on vanaema või vanaisa, esineb valimis peaaegu võrdselt: vanaemadest on jutustusi üheksa ning vanaisadest seitse. Teoseid, milles on nii vanaema kui ka vanaisa, on kuus. Vaarvanem esineb vaid kolmes raamatus, millest kahe keskmes on vaarema, millest saab järeldada, et vanaemasid kujutatakse vanaisadest siiski veidi rohkem.

Sageli kerkib mõlemat vanavanemat kujutavates teostes üks vanavanem rohkem esile kui teine. Nii jääb tagaplaanile vanaisa Pille Kannisto raamatus „Britaga juhtub“, milles Brital on väga võimukas vanaema, ning vanaisad Kadri-Maria Külaotsa raamatus „Maie ja Mummi“ (2024), milles tüdrukust lapselaps veedab rohkem aega vanaemadega. Tiina Laanemi teostes „Maailma parim liivaloss“ (2024) ja „Seest siiruviiiruline“ (2025) veedab lapselaps Hugo rohkem aega vanaisaga, ehitades temaga liivalossi ja korraldades vanaemale sünnipäevaks üllatuspidu. Nendest näidetest nähtub, kuidas sagedamini moodustub vanavanema ja lapselapse tandem soo põhjal. Valimis torkab silma, kuidas enamasti tegutsevad koos vanaema ja tüdrukust lapselaps (8 raamatus) ning vanaisa ja poisist lapselaps (7 raamatus). Teoseid, kus on koos vanaisa ja tüdrukust lapselaps ning vanaema ja poisist lapselaps, on oluliselt vähem: minu valimis vastavalt kaks ja neli teost.

Valitud teostes esineb tüdruk- ja poisspeategelasi üsna võrdselt: 12 raamatus on tüdruk- ja 13 poisspeategelane. Teoste puhul torkab aga silma, et 20 raamatus 25-st on peategelaseks

üksiklaps ning kolmes raamatus on peategelasel küll õed-vennad, kuid vanavanemaga suhtleb enim vaid üks, sageli noorim lapselaps. See võib tuleneda sellest, et sagedasti ei ole üksiklastel või noorimatel lastel teist hoidjat ja kaaslast-mänguseltsilist kui vanavanem või soovitakse luua ideaalset suhet vanavanema ja lapselapse vahel, kus kummalgi on teineteise jaoks aega. Enamasti tegutsevad õed-vennad koos ning vanavanemat mängukaaslaseks ei vajata. Nii mängivad Epp Petrone jutukogus „Maal mamma juures“ (2020) õed omaette ning vaaremaga veedavad nad aega talutöid ja argiseid tegevusi tehes.

Vanavanema ja lapselapse suhe. Uuemas eesti lastekirjanduses on enamikes teostes vanavanema ja lapselapse vahel soe ja usalduslik sõprussuhe, mis tugineb peamiselt ühistel huvidel. Lisaks eelmises peatükis mainitud loodusele ühendavad vanavanemaid ja lapselapsi tegevused, mis kummalegi huvi pakuvad. Seejuures võib märgata, et poistel ja vanaisadel ning tüdrukutel ja vanaemadel on erinevad huvid, mis lähtuvad ühele ja teisele sugupoolele omistatud tegevustest. Nii vaatavad Urmas Nemvaltsi raamatus „Siimu ja vanaisa autod“ (2024) Siimu ja vanaisa tänaval sõitvaid autosid ja albumis olevaid vanade masinate pilte. Kadri-Maria Külaotsa raamatus „Maie ja Mummi“ mängivad vanaema ja tüdruk aga vanaema klaaspärlite, nõöptide ja kaelarätikutega ning teevad koos pabernukke. Samuti võivad ühised tegevused olla ka igapäevased toimetused, mida on toredam teha üksteise seltsis. Nõnda meeldib Liis Seina jutukogus „Vapper vanaisa“ vanaisale ja Kristjanile lisaks jalutamisele, raamatute uurimisele, muusika kuulamisele ja muule ka niisama laiselda. Seega selgub valimist, et uuemas eesti lastekirjanduses ühendavad vanavanemaid ja lapselapsi eelkõige samad huvid ning vähem lapsemeelsus ning ühine maailmataju, mis Triinu Laane teoses „Poiss ja papa“ on just poisi ja papa suhte üheks oluliseks aluseks.

Antagonistlike joontega vanavanemaid esineb valimis väga vähe. Lisaks eelmises peatükis mainitud Andrus Kivirähki jutustusele „Oskar ja asjad“ ning Pille Kannisto raamatule „Britaga juhtub“ on antagonistlike joontega vanavanem veel vaid Epp Petrone jutukogus „Maal mamma juures“. Kolme teost ühendab see, et vanavanem või vaarvanem suhtub lapselapsesse ülevalt alla. Kannisto raamatus väljendub see selles, et vanaema ei arvesta lapselapse piiride ega tunnetega, kui ta teeb Brita häbiks temast pilti, kui ta on paljalt õueduši all, ja näitab seda sugulastele. Petrone raamatus on vanaema lapselaste mõistes aga vahepeal väga konkreetne ning teisalt ka imelik, kuna teeb mõningaid toimetusi ja sööke teistmoodi, kui lapselapsed on harjunud, mistõttu lapselapsed teda natuke võõrastavad. Kolmest teosest tõuseb aga enim esile Kivirähki „Oskar ja asjad“, milles kujutatakse antagonistlike joontega

vanaema kõige mitmekülgsemalt: kui Kannisto ja Petrone teoses vanavanema ja lapselapse vaheline suhe ei muutu, siis Kivirähki teoses saavad lapselaps ja vanavanem viimaks lähedasemaks.

Vanavanema rollid. Valimi põhjal on uuemas eesti lastekirjanduses vanavanematel tavaliselt rohkem kui üks roll. Sagedamini kujutatakse vanavanemaid elutarga nõuandjana, kes õpetab lapselapsele mängu ja lugude kaudu väärtuseid ja elutarkusi, olles ühtlasi ka mänguseltsiline. Nii on Tiina Laanemi jutukogus „Maailma parim liivaloss“ vanaisa Hugole mängukaaslane, aga samas ka elutark nõuandja, kui vanaisa innustab Hugot üles ehitama liivalossi, mis on öösel ära lõhutud. Sedaviisi õpetab vanaisa lapselapsele, kuidas kurjale tuleb vastu astuda headusega ja mitte alla anda. Elutarga nõuandja rollis on ka vanavanemad, kes asendavad lapselapsele vanemaid. Asendusvanemast vanavanem esineb vaid kolmes teoses: Kätlin Vainola raamatus „Ville“, Juhani Püttsepa teoses „Gibraltari laevakoerte ühing“ ja Kadri Hinrikuse jutustuses „Taaniel Teine“. Igas teoses on natuke isesugused põhjused, miks lapselaps elab vanavanema juures, kuid nende ühine nimetaja on vanemate hõivatus tööga. Nimetatud teoste põhjal on asendusvanemast vanavanemal lapselapsega hea ja usalduslik suhe.

Vanavanemaid, kelle ainus roll on olla mänguseltsiline, on valimis vähem. Mänguhimuliste vanaemade-vanaisade puhul torkab aga silma, et vanaisade ja vanaemade mängud on veidi erinevad. Indrek Koffi raamatute „Kui ma oleksin vanaema“ ja „Kui ma oleksin vanaisa“ põhjal nähtub, et vanaema käiks lapselastega mänguväljakul ja ujumas ning teeks nendega tsirkuse harjutusi, ent vanaisa mängiks lapselastega rohkem rollimänge. Samuti teevad vanaisad rohkem nalja ja viskavad vempe, nagu Ivar Soopani jutukogus „Õhulossivanaisa“. Kõige vähem esineb valimis mõttekaaslasest vanavanemaid, kellest on säravaim näide Triinu Laane teos „Poiss ja papa“. Lisaks oli kolmes teoses vanavanem, kellel oli lapselapsega küll lähedane suhe, kuid vanavanema peamine roll oli lapselapsel silma peal hoida. Nii saavad Inga Lunge jutustuses „Nora suvevaheaeg“ (2025) vanaema ja Nora hästi läbi, kuid vanaemast ei ole Norale ei mõtte- ega mängukaaslasest. Tema ülesanne on Nora eest suvevaheajal hoolitseda. Ka antagonistlike joontega vanavanemad olid vaid lapselapsel silma peal hoidjad. Üldjoontes on uuemas eesti lastekirjanduses vanavanemad vanemlikul positsioonil, neil on lapselapse eest vastutav roll, mistõttu on nad vähem mängulised ning enam nõuandjad.

Vanavanema töö. Enamikes valitud teostes on vanavanemad kodused, pensioneerunud pannkoogi-vanaemad (Kumberg 2015: 37), kes on pühendunud lapselaste hoidmisele. Niinimetatud tordikarbi- ehk tööl käivaid vanavanemaid (Reidolf 1993: 19) esines 25 raamatust vaid viies, millest kolme puhul tuleb esile, kuidas töötav vanavanem ei saa lapselapsega nii tihti aega veeta kui kodune vanavanem. Nii töötavad Pille Kannisto raamatus „Britaga juhtub“ (2022) nii vanaema kui ka vanaisa, kellest viimane käib tööl lausa ööpäevaringselt: päeval ehitab vanaisa vabrikus raadioid, aga öösi töötab loomaaias valvurina. Ehkki Brita elab koos ema ja vanaema-vanaisaga ühes korteris, näeb Brita oma vanaisa tema töö tõttu väga harva ning nendevaheline suhe on seetõttu kaugem. Teisalt ei pruugi vanavanema töö sugugi suhet lapselapsega mõjutada ning vanavanem võib tööle naasta, kui lapselapse kasvades on suhe muutunud kaugemaks. Seesugune iseäralik ja harv näide on Liis Seinä teoses „Vapper vanaisa“, milles vanaisa on esialgu pensioneerunud, aga otsib endale töö, kui Kristjan on kasvanud juba nii suureks, et tal ei ole sõprade, kooli ja hobide kõrvalt vanaisaga ajaveetmiseks enam eriti aega ning vanaisal hakkab kodus üksinda igav. Teisalt võib koduste vanavanemate tööks pidadagi lapselapse hoidmist ja/või kasvatamist, nagu on Juhani Püttsepa jutustuses „Gibraltari laevakoerte ühing“, milles vanaema märgib, et lapselapse kasvatamine on tõsine töö.

Vanavanema elupaik. Elupaiga järgi jagunevad teostes olevad kirjanduslikud vanavanemad üsna võrdselt maal ja linnas elavateks vanavanemateks: maal elavaid vanavanemaid esineb 12 ning linnas elavaid vanavanemaid 13 raamatus. Seejuures torkab silma, et nii maal kui ka linnas elavad eelnevalt mainitud pannkoogi-vanaemad. Lisaks elavad linnas ka töötavad vanavanemad, v.a Monika Undo raamatus „Reiarohu helide maailm“, milles vanaema elab Reiarohu saarel ja saab lastekirjaniku tööd teha kodus. Samuti tuleb teoste põhjal välja, et maal elavad vanavanemad kohtuvad oma lapselastega tavaliselt suvel, nagu viiakse Ilmar Tomuski teoses „Julius, mida sina suvel tegid?“ Julius vanaema-vanaisa juurde suvitama. Linnas elavate vanavanemate juurde lapselapsi aga suvitama ei viida. See-eest näevad linnas elavad vanavanemad oma lapselapsi tihedamini, sest lapselapsed elavad ise samuti samas linnas või elavad vanavanemad lapselastega koos. Samuti nähtub valitud teostest, et lapselapsed, kes suhtlevad oma vanavanemaga sagedamini, on vanavanemaga sageli lähedasemad kui need, kelle vanavanemad elavad kaugel. Samas ei pruugi vanavanema elukoht suhet tingimata mõjutada, näiteks Undo

jutustuses „Reiarohu helide maailm“ on Linda ja vanaema parimad sõbrad hoolimata sellest, et vanaema elab saarel ja Linda mandril. Kivirähki teoses „Oskar ja asjad“ on füüsiline kaugus vanavanema ja Oskari suhtes aga oluline mõjutaja.

Vanavanema tervislik seisund. Vanavanema haigestumist ja/või surma esineb valimi põhjal pigem vähestes teostes: 25 teosest kuues. Kõige selgemalt kujutatakse vanavanema haigust Juhani Püttsepa jutustuses „Vanaema, kes muutus kutsikaks“, milles vanaema on nii haige, et ta ei saa ise voodist püsti tõusta, kuna tema „puusad on haiged ja teevad valu“ (Püttsepp 2016: 3). Lapselaps, 3-aastane Marie kutsub vanaema seetõttu nimega „haige vana“ (samas), ent ei pea tema haigust millekski ebatavaliseks, sest ta polegi kunagi tervet vanaema näinud. Lisaks on Mariele tähtsam, et vanaema on olemas. Vanavanema haigestumist esineb ka Pille Kannisto teoses „Britaga juhtub“ ja Ivar Soopani raamatus „Õhulossivanaisa“ (2015). Erinevalt angloameerika lastekirjandusest (Caldwell jt 2020: 125) paneb mõlemas teoses peategelane tähele, et vanavanem ei ole endine. Nii märkab lapselaps Kannisto jutukogus „Britaga juhtub“, et vanaisa juures on uus ja võõras ravimite lõhn, ta on väsinum ja tahab kogu aeg magada. Kui Püttsepa jutustuses on vanavanem enne surma olnud pikemat aega haige, siis Kannisto ja Soopani raamatus sureb vanavanem peagi pärast ootamatut haigestumist ehk neis teostes näidatakse haigestumist ja surma kiire protsessina. See-eest püsib soe side lapselapse ja vanavanema vahel hoolimata vanavanema haigestumisest ja lahkumisest. Pärast vanavanema surma jätkub side mälestuste kaudu.

Stereotüüpne kujutamine. Valimi põhjal tulevad ka uuemas eesti lastekirjanduses esile eespool tutvustatud kinnistunud kujutamisi viisid. Kirjanduslikud vanavanemad toimetavad nii mitmeski raamatus lapselapse soovide järgi või tehakse koos tegevusi, mis pakuvad mõlemile huvi, nagu Meelike Saarna teoses „Mattias mamma“. Samas võib märgata, et lapselapsed osalevad palju ka vanavanemate igapäevastest tegemistest. Nii võtab Ilmar Tomuski jutukogus „Julius, mida sina suvel tegid?“ Julius osa maatöödest: külvab seemneid ning aitab vanaemal moosi ja hapusaia teha. Seejuures jäid teostest sageli välja vanavanemate hobid, milles lapselaps kaasa ei löönud.

Samuti on valimis mitmeid teoseid, milles õhnestatakse kinnistunud kujutamisi viise ja kujutatakse vanavanemate isiklikku elu. Nii on Inga Lunge jutustuses „Nora suvevaheaeg“ Nora vanaemal austaja Vello, keda just Nora aitab vanaemaga kokku viia. Ka Kätlin Vainola

raamatus „Ville“ käiakse vanaemal kosjas. Selle teose puhul on lapslaps Villest aga abi kosija minema peletamisel. Ka Indrek Koffi raamatutes „Kui ma oleksin vanaisa“ ja „Kui ma oleksin vanaema“ on eraldi peatükk „Vanaisa naine“ ja „Vanaema mees“, milles on välja toodud, et vanaisa ja vanaema teeksid koos midagi salajast ja toredat, kui parasjagu lapselapsi nende juures hoida ei oleks. Näidetest nähtub, et vanavanema eraelu kujutatakse pigem teostes, kus vanavanem elab või on üksi. Teostes, milles on mõlemad vanavanemad, jääb nende suhe sageli tagaplaanile või ei kujutata seda üldse. Lisaks Jooseni (2023: 56; 61) välja toodud aspektidele ei kirjeldata enamasti ka vanavanemate minevikku. Selle tühimiku eesti lastekirjanduses täidab Tiina Laanemi jutustus „Seest siiruveeruline“, milles Hugo saab teada, et vanaisa on noorena nõmeduse vastu protestinud ning vanaema, kes alati jalutab, olnud kooliajal kiireim jooksja. Niisiis leiab uuemast eesti lastekirjandusest rohkem teoseid, mis lähtuvad kinnistunud kujutamiskiividest, aga just hilisemad raamatud paistavad silma mitmekülgsema ja stereotüüpse õõnestava kujutamiskiivi poolest.

2.2. Teoste analüüs

Järgnevalt analüüsin Kadri Hinrikuse teose „Taaniel Teine“, Andrus Kivirähki jutustuse „Oskar ja asjad“ ja Triinu Laane jutukogu „Poiss ja papa“ põhjal lähemalt vanavanemate kujutamist ning vanavanema ja lapselapse vahelisi suhteid. Teoste valik lähtub suhtetüüpidest ja rollidest: iga teos esindab erinevat suhtetüüpi ning vanavanema rolli. Samuti tõusevad nimetatud teosed esile tunnustatuse poolest. Eesmärk on Hinrikuse jutustuse põhjal avada, milles seisneb uuemas eesti lastekirjanduses enim levinud usalduslik suhe ja elutarga nõuandja roll, Kivirähki raamatu näitel vaadelda, millest tuleneb sideme puudumine lapselapse ja vanavanema vahel, ning Laane teose põhjal kirjeldada võrdväärset suhet ja selle tingimusi ning mõttekaaslase rolli. Seejuures vaatlen, kuidas avaldavad erinevatele suhtetüüpidele mõju vanavanema töö, elupaik ja tervislik seisund, ning kokkuvõttes, kui mitmekülgsest vanavanemaid kujutatakse.

2.2.1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“

Kadri Hinrikus on lasteajakirja Täheke toimetaja ning tunnustatud lastekirjanik, kelle sulest on ilmunud 18 laste- ja noorteraamatut. Tema teos „Taaniel Teine“ (2015), mis on valitud rahvusvahelisse laste- ja noortekirjanduse kataloogi The White Ravens, jutustab algklassis käivast Taanielist, kes elab koos vanaisaga, kuna tema vanemad töötavad Rootsis ja teevad

seal ülikoolis teadustööd. Taaniel elab vanaisaga kahekesti juba sellest ajast, kui ta oli väike ning vanaisa vanaema surma järel maalt linna kolis. Taanieli meelest on vanaisa ülilahe. „Üle kõige maailmas armastan ma kotlette ja vanaisa,“ avaldab Taaniel (Hinrikus 2015: 7). Ehkki Taaniel ja vanaisa on teineteisesse kiindunud ning vanaisa hoolitseb lapselapse eest hästi, igatseb poiss vahel ka oma vanemaid. Nii kirjeldab teos Taanieli igapäevaelu vanaisaga ning sekeldusi ja juhtumisi koolis ja sõpradega. Lugu on esitatud minajutustusena muretu ja südamliku Taanieli silmade läbi, mistõttu liigub tegevustik hoogsalt ning kõiki seiku kujutatakse läbi huumoriprisma.

Vanemlik ja usalduslik suhe. „Taaniel Teine“ esindab uuemas eesti lastekirjanduses kõige levinumat suhet ja rolli, milles vanavanema ja lapselapse vahel on soe ja usalduslik suhe ning samas on vanavanemal lapselast kasvatav ning tema eest hoolitsev roll. Nii on Taanieli vanaisa elutark nõuandja, aga ühtlasi ka asendusvanem.

Asendusvanemana on Taanieli vanaisa iseseisev ja majanduslikult sõltumatu. Ehkki vanaisa ei käi tööl, ei kurdeta teoses raha- ega muude murede üle. Koduse vanavanemana saabki vanaisa olla pühendunud asendusvanem, kes on alati kodus, kui Taaniel koolist tuleb, ning valmis Taanielile pakkuma seda (ja ehk enamgi veel), mida vanemadki pakuksid. Samuti on vanaisa hea tervise juures: ta jaksab ette võtta pika ööbimisega matka loodusesse, poodides käia ja muudki teha. Vanaisa kaasab Taanieli palju oma tegevustesse, näiteks keedab Taanieli ja ta sõbraga seepi, mis on kusjuures hoopis lähedam kui arvutimängude mängimine. Niisiis tuleneb Taanieli ja vanaisa lähedane suhe ühelt poolt sellest, et nad on kodus ja ka vabal ajal palju ninapidi koos, nad on teineteisega harjunud ning vanaisa on Taanielile kõige turvalisem isik, kui vanemaid ei ole kodus. Samuti ühendab Taanieli ja vanaisa sama nimi – mõlemad on Taanielid –, tänu millele nad teineteisega samastuvad ning kokkukuuluva paari moodustavad. Ühenduspunkte Taanieli ja vanaisa vahel on aga veelgi.

Vanaisa ja Taanieli liidab ka suur huvi looduse vastu, mis on Jooseni (2023: 57) sõnul üks levinuim vanavanema ja lapselapse ühendaja. Taanieli vanaisa on tõeline taimetark, kes Taanielile loodust tutvustab ning loodustarkuseid õpetab. Samamoodi armastab loodust Taaniel, kelle lemmiktund koolis on loodusõpetus. Mõlemad armastavad üksteise seltsis looduses aega veeta: pargis binokliga linde vaadata, metsas matkata ning askeldada aias ja seal riisuda, istuda, seemneid külvata jm teha. Ka loomad meeldivad mõlemale, eriti Taanielile, kes on loomade järele lausa „püstihull“ (Hinrikus 2015: 72), kuid kellele ema ei luba lemmiklooma võtta. Selles asjas pole Taaniel õnneks üksi, sest kui naabritädi Luule

viiakse haiglasse ning ta palub Taanielil tema kassi, küüliku ja papagoide järele valvata, on vanaisa lahkesti nõus loomad nende juurde koju tooma. Niisamuti on vanaisa ja Taaniel ühel meelel, kui nad kohtavad metsamatkal hulkuvat koera, et koer tuleb nendega koju kaasa.

Taanieli usalduslik suhe vanaisaga tuleneb ka sellest, et vanaisal on aega Taanieli kuulata ning temaga kaasa mõelda. Seejuures võtab vanaisa poisi muresid ja mõtteid täie tõsidusega ega püüa neid pisendada või maha laita. Nii saab Taaniel rääkida talle absoluutselt kõigest: oma päevast, muredest, klassiõest, kellest ta on sisse võetud, ja ka pahandustest. Vanaisa suhtub lapselapse sekeldustesse koolis rahuga: kirjutab päevikusse märkusele alla ning lohutab, et temagi on tüdruku pärast tuliseid lahinguid löönud. Taaniel tunneb, et vanaisa on tema poolt ja saab temast aru. Samamoodi ei pahanda vanaisa Taanieliga, kui poiss, hoolimata vanaisa keelust, koos sõpradega jõe äärde läheb ning sealt üleni mudasena naaseb. Asendusvanemana on küll vanaisa kohus Taanieli kasvatada, ent ta teeb seda omamoodi: ta laseb lapselapsel oma vigadest ise õppida. Siiski on vanaisa teinekord vägagi järjekindel ning tegeleb hoolsalt Taanieli harimisega. Nii utsitab ta Taanieli õppima ega lase tal õppetükkidest kõrvale hiilida. Seejuures on vanaisa väga leidlik: ta teeb matemaatika arvutused eluliseks ning samal ajal, kui Taaniel lugemispäevikut täidab, teeb ka ise tööd ja kirjutab luuletuse. Vanaisa aitab väsimatult Taanieli kõiges, milles vaja.

Nii, nagu Joosen (2023: 57) on asendusvanemate puhul välja toonud, loob ka Taanieli vanaisa koju toetava ja mõnusa õhkkonna: aitab koolitöodes, pakub head toitu, lubab koduloomi ja tegutseb koos lapselapsega. Samuti hoolitseb ta lapselapse eest parimal moel: teeb Taanielile külma kompressi, kui ta rahvastepallist saadud muhuga koju naaseb, seab voodi valmis ning teeb muudki. Ehkki vanaisa annab Taanieli kasvatamisel oma parima, kipub Taanieli ema nende koduse elamise pärast muret tundma. Sellest ilmneb, kuidas asendusvanemadena kasvatavad vanavanemad lapselast teisiti kui tema vanemad, nagu on nentunud ka Joosen (samas). Asendusvanemana on vanaisa hulga leebem kui ema, kes on mitmeid kordi toonitanud, et nad ei võta Taanielile lemmiklooma, millest vanaisa siiski mööda vaatab. Samuti muretseb ema seepärast, kas vanaisa ikka annab Taanielile tervislikku toitu ning ega nad ei söö „ainult praemuna, kotlette ja moosipalle“ (Hinrikus 2015: 53). Taanieli meelest „pole moosipallides midagi halba ning õnneks söövad nad neid vanaisaga üsna sageli“ (samas), jättes selle aga targu emale ütlemata. Nii moodustavad Taaniel ja vanaisa liitlasliku tandemi, milles Taaniel ei reeda vanaisa ega vanaisa Taanieli.

2.2.2. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“

Andrus Kivirähk on hinnatud eesti kirjanik ja lastekirjanik, kelle jutustus „Oskar ja asjad“ (2015) on pälvinud nii Eduard Vilde kirjandusauhinna kui ka Lapsepõlve auhinna. Teos kõneleb 6-aastasest Oskarist, kes saadetakse suveks maale vanaema juurde, sest tema ema on sõitnud Ameerikasse kursustele ning isa peab tööl käima. Oskar ei ole aga üksinda vanaema juurde jäämise üle eriti rõõmus: vanaema ja tema maja tunduvad talle võõrad ning pealekauba unustas ta koju oma telefoni, mis tähendab, et tal pole maal mitte kui midagi teha. Igavuse peletamiseks läheb Oskar vanaema aeda uurima ning avastab kuurist telefonisarnase puutüki. Pliiatsitega puutükk üle võõbatud, saab telefon endale järsku elu sisse ning Oskar avastab, et sellega saab helistada asjadele. Nii sisustab Oskar oma aega asjadega vesteldes ja neid abistades. Asjadest kujunevad Oskarile toredad sõbrad, kellega erinevalt vanaemast saab kõigest rääkida. Lugu kulgeb niisiis sidusa narratiivse jutustusena, milles vaheldub realistlik igapäevaelu fantaasiarikaste seikadega.

Antagonistlike joontega vanavanem. Teoses „Oskar ja asjad“ esineb uuemas eesti lastekirjanduses harva kohtav antagonistlike joontega vanavanem, kes ei mõista lapselapse maailmataju ning keda lapselaps võõrastab. Ehkki Oskari vanaema võib iseloomustada kui Kumbergi (2015: 37) nimetatud „põlle-ja-rätiga-maal-elavat-kodust-pannkoogi-vanaema“, kes samuti elab maal oma majas, on majanduslikult sõltumatu ning hea tervise juures, puudub tal lapselapsega lähedane suhe. Sooja suhte puudumisel on vanaema roll hoida lapselapsel silma peal, pakkuda talle süüa ja kodu seniks, kuni vanemad lapselapsele järele tulevad. Ehkki esialgu tundub vanaema hoopis teisest maailmast, muutub loo lõpuks Oskari suhe vanaemaga siiski lähedasemaks.

Teose alguses nähtub, et vanaema võõrastamine tuleneb sellest, et vanaema elab teises Eesti otsas, kuhu tuleb väga kaua sõita, mistõttu on Oskar külastanud vanaema harva. Neil üksikutel kordadel, mil Oskar on vanaemal külas olnud, on ta rohkem omapead aias ringi luusinud kui toas istunud ja täiskasvanute jutte kuulanud. Seetõttu ei ole Oskaril tekkinud vanaemaga usalduslikku ja turvalist suhet, mispärast tunneb ta end üksiku ja õnnetuna, kui talle turvaline isik, isa minema sõidab. Üksinda maale jäädes tundub vanaema ja ta kodu Oskarile võõram kui varem. Vanaema muutub veelgi võõramaks, kui Oskar avastab, et tal pole vanaemaga millestki rääkida. Vanaema jääb lapselapsele kaugeks peaaegjalikult seetõttu, et neil puuduvad ühised huvid. Vanaema toimetab päev otsa aiamaal ning usub, et lapselaps

peaks tingimata mängima valgepäiste naabripoistega, kes Oskarile tunduvad aga veelgi võõramad kui vanaema. Nii toimetab Oskar omapäi oma mängumaailmas.

Suurem arusaamatus vanaema ja Oskari vahel tekibki just Oskari mänguilma ja vanaema ratsionaalse ja praktilise maailmavaate põrkumisel. Avastanud imetelefoni, millega saab helistada asjadele, hakkab Oskar asju aitama, ent mõistab kohe, et ei saa vanaema pühenda oma imetelefoni saladusse, kuna vanaema ei saaks sellest nagunii aru. Seetõttu tuleb poisil asju abistades tegutseda nii, et vanaema midagi ei märkaks. Nõnda peab Oskar „ümbermaailmareisil olevat tooli peitma, nagu oleks ta mingi kurjategija, muidu teeb vanaema tema [tooli] rännakule kiire lõpu, sest „tooli koht on ju elutoas““ (Kivirähk 2015: 99). Siiski ei jää vanaemal köögis viibiv tool märkamata ning kui Oskar püüab selgitada, et ta mängis, teatab vanaema, et „see pole kellegi mäng. /.../ Tool pole mänguasi. Hüppa ja karga ikka õues“ (samas: 69). Kui vanaema Oskarile ka teiste esemete abistamisel peale satub, on vanaemal põhimõttekindel seisukoht, et laps ei peaks toas asju kiskuma või kuuris mängima, sest „seal on teravad ja ohtlikud asjad“ (samas: 233). Oskari meelest ei taipa aga jällegi vanaema, et ta tahab asjadele ainult head teha, sest ka neil on omad soovid, mõtted ja tunded. Seda Oskar aga vanaemale selgeks ei tee. Vanaemale on lapselapse maailmataju jäänud väga kaugeks ning nii tegutseb ta harjumuspäraselt oma aja kasvatusviiside järgi.

Lahkheli vanaema ja Oskari vahel ei teki aga vaid lapse ja täiskasvanu maailma vahel, vaid ka põlvkondade erisuse tõttu. Kui poiss avastab, et ta on telefoni koju unustanud, pakub vanaema, et ka tal on telefon, millega igatsuse korral isale helistada. Oskar ei hakka seepeale midagi kostma, teades, et „vanaema ei saa nagunii aru, et telefon pole niivõrd helistamiseks kui mängimiseks“ (samas: 9). Samuti on Oskaril keeruline harjuda vanaema harjumuste ja ratsionaalse mõtteviisiga, mistõttu tundub poisile, nagu ta oleks sattunud „võõrale maale, kus kehtivad võõrad kombed ja süüakse võõraid toite“ (samas: 16). Nii peab Oskar harjuma sellega, et vanaema käib öösiti kempsus (mis seab ohtu ümbermaailmareisil kempsu jõudnud tooli), kui ka sellega, et vanaema teeb teistsuguseid toite, kui Oskar on harjunud. Seejuures ei pea vanaema jaoks olema toit sugugi maitsev, vaid see tuleb lihtsalt ära süüa, et külmkappi ruumi saada. Seetõttu tundub Oskarile, et „vanaema oleks justkui teisest liigist. Temaga ei saanud normaalselt rääkida, ta toitus veidralt ja tegi kõike teisiti kui linnas“ (samas: 234). Sellest nähtub, et nii, nagu vanaemal on keeruline mõista lapselast, on poisile arusaamatu vanaema maailmavaade. Niisiis on lahkheli kahepoolne: Oskaril on keeruline vanaema mõista ja temaga ühisosa leida ning samas ei saa vanaema Oskarist kui tänapäeva lapsest aru.

Siiski ei ole vanaema läbinisti mõistmatu, nagu Jooseni (2023: 58–59) kirjeldatud antagonistlik vanavanem, kes on kontrolliv, nõuab lapselt tervisliku toidu söömist ega jäta lapsele aega mängimiseks. Oskari vanaema on vastupidi väga inimlik ja heatahtlik ning tal on väga hea meel, et lapselaps suveks tema juurde tuli – vanaemal on Oskariga hoopis seltsim. Kuigi vanaema ei saa Oskari mängudest aru, proovib ta lapselapse eest hoolitseda parimal viisil. Ta teeb lauamängus sohki, et Oskar võidaks ja rõõmustaks, ega sunni Oskarit tööle, sest vanaema meelest on „suvi lapse jaoks see ainus vaba aeg“ (Kivirähk 2015: 12). Samuti ei utsita vanaema lapselast toitu lõpuni sööma, kui see talle ei maitse ning Oskarile ei maitse paljud vanaema toidud. Muretsedes seepärast, et Oskar midagi ei söö, püüab vanaema tulla lapselapse tasemel ning ostab poest lausa limonaadi ja viinereid, mida ta praadimise asemel küll keedab, kuid mis on see-eest juba üsna söödavad. Niisiis kannab vanaema hoolt selle eest, et lapselapse baasvajadused oleksid täidetud, kuid ei leia lapselapsega vaimset kontakti, mille järele Oskar igatseb.

Oskari ja vanaema vaheline suhe muutub siiski ajapikku lähedasemaks. Oskar leiab vanemaga kontakti, kui avastab külmkapi taha kukkunud vanaema kihlasõrmuse, mille kadunud vanaisa vanaemale 50 aastat tagasi kinkis. Mängutelefoni kaudu sõrmusega vesteldes saab Oskar teada, et ka vanaema on kunagi jäätist limpsinud ning olnud hoopis teistsugune ja toredam kui praegu. Samas taipab Oskar, et sõrmus esindab justkui tema noort vanaema ning saab sedakaudu tuttavamaks ka praeguse vanaemaga, kes talle noore vanaema kaudu rohkem meeldima hakkab.

2.2.3. Triinu Laan „Poiss ja papa“

Triinu Laan on Võrumaalt pärit lastekirjanik, kes sai laiemalt tuntuks 2020. aastal jutukoguga „Luukere Juhani juhtumised“. Tema uusim, 2024. aastal ilmunud teos „Poiss ja papa“ on pälvinud rohkem kui viis auhinda, millest silmapaistvaimad Eesti Kultuurkapitali sihtkapitali kirjanduse aastaauhind ja Hans Christian Andreseni žüriilt pälvitud tunnustus „Silmapaistev lasteraamat“. „Poiss ja papa“ on südamlük jutustus poisi ja papa vahelisest soojast suhtest ning nende igapäevastest askeldustest. Alguses on poisi ja papaga ka mamma, kes loo alguses aga ära sureb. Nii peavad poiss ja papa harjuma kahekesi olemisega. Ehkki teoses on nukrust ja igatsust mamma järele, läbib lugu elujaatus ning rõõm elust ja koosoldud ajast. Aeg-ajalt õnnestub poisil ja papal vilksamisi ka kadunud mammat kohata. Niisamuti

kulgeb lugu episoodiliselt, vilksates poisi ja papa tegemistel, mis põimuvad lõunaeesti pärimusest tõukuva maagilise realismiga.

Võrdväärne suhe. „Poiss ja papa“ kujutab uuemas eesti lastekirjanduses harva esinevat võrdväärset suhet vanavanema ja lapselapse vahel, milles poiss ja papa on võrdväärsed (mõtte)kaaslased. Pere noorima lapsena on poisi hoidjateks ja kaaslasteks vaarvanemad, sest poisi vanemad ja õed-vennad käivad juba ammu tööl või koolis. Poiss, papa ja mamma sobivad üksteisega hästi kokku „nagu moos ja pannkoogid, sest ka papa ja mamma ei käinud tööl ega koolis“ (Laan 2024: 6). Nii on papa ja mamma kodused vaarvanemad, kes elavad samas linnas, kus poisski, tänu millele saab poiss hõlpsasti vaarvanemate juurde hoidu minna.

Mamma lahkumise järel soovivad poisi vanemad, et poiss rohkem lasteaias käiks. Seda kuulates tuleb papa linna teisest otsast poisi majja jala kohale ning teatab, et „poiss võib alati tema juurde tulla ja lasteaias ei pea ta käima rohkem, kui ise tahab“ (samas: 11). Samuti lubab papa, et „kraamida ja süüa teha kavatseb ta ise“ (samas) ega lase poisi vanematel ega sotsiaaltöötajal enda eest midagi ära teha, vastandudes Greeni (2010: 174, viidatud Joosen 2015 kaudu) välja toodud kinnistunud kujutamisiisile, et vanavanemad on teistest sõltuvad. Samuti vastandub papa allakäigu narratiivile, olles võrdlemisi hea tervise juures: ta jaksab minna metsa seenele, teatrisse ning uisutama ega lase end häirida teiste imestunud pilkudest. Samas kelgutada papa enam ei jaksa, sest kelgule istumine ja mäest üles rühkimine on talle raske. Samuti tuleb teoses ette papa terviseviperus, mis õnneks läheb ise mööda ning mille puhul on palju abi poisist, kes papale ise süüa teeb ning teda lohutab ja lõbustab. Tänu papa kõbususele saavad poiss ja papa palju koos tegutseda ja ilusaid mälestusi luua ning isegi kui papa tervis korra alt veab, ei sega seegi koosolemisest rõõmu tundmist.

Peale mamma surma saavad poiss ja papa teineteisega veelgi lähedasemaks. Varasemalt oli olnud ikka mamma „see, kes poisile riideid aitas valida ja süüa pakkus“ (Laan 2024: 12), temaga juttu rääkis ja mängis, talle unejuttu luges ning kelle käest poiss unne suikudes kinni sai hoida. Papa oli küll ka alati olemas, kuid „ikka raadiot kuulamas, lehte või raamatut lugemas, midagi putitamas või meisterdamas“ (samas). Unelaulu laulis aga alati papa. Nüüd, kui mammat enam ei ole, tuleb papa poisi juurde pikutama, kui poiss lõunauinakut teeb. Samuti loeb papa enne unelaulu laulmist unejuttu, tehes seda küll hoopis teistmoodi kui mamma, lisades omalt poolt igal loole midagi juurde.

Papa anne ongi igapäevaseid toimetusi ja käike erilisemaks muuta ning väikestest asjadest rõõmu leida nagu lapsedki. Nii käivad poiss ja papa pargis sügistuules langevate puulehtede sümfooniat kuulamas ja habraste lehebaleriinide tantsu vaatamas, millest ilmneb, et papal, nagu lastelgi, on hea fantaasia, millele on viidanud ka Joosen (2019: 3). Samuti on papas säilinud lapsemeelsust ning lapselikku käitumist. Kohvikus istuvad nad kiige moodi toolidele ning ajavad kakaod rinnaesisele. „Kakaotassi põhja luristavad nad tühjaks kõrrega. See ei ole ilus, aga nad lihtsalt ei suuda vastu panna.“ (Laan 2014: 45) Kodus aga tantsib poiss vanaisa laulu saatel nii hoogsasti, et naabritädi tuleb oma ähvardavalt kiikuva lühtri pärast papaga pahandama. Kui naabritädi on läinud, ütleb papa „poisikeselikult naeru kihistades: „No on see alles väärt mälestus““ (samas: 31), võttes väikest pahandust muhedalt. Nii leidub papas mitmeid lastele omistatud iseloomuomadusi kui ka käitumisjooni.

Niisamuti on poisil ja papal ühine maailmataju ning usk müstilisse maailma, mis samuti vanavanemaid ja lapselapsi iseloomustab, nagu ka Joosen (2023: 57) esile toob. Aeg-ajalt silmavad poiss ja papa kadunud vanaema ilmutust. Liuväljal uisutades ilmub ühtäkki uisuplatsile noor vanaaegse mantli ja roosiliste käpikutega naine, kes on hirmsasti noore vanaema moodi. Kui poiss ja papa pilgud uuesti uisuväljakule pööravad, on naine läinud. Samamoodi näeb poiss ühel hommikul mammat tugitoolis istumas ja kudumas. Kui poiss papat kutsuma läheb, on mamma kadunud, kuid papa usub, et poiss mammat nägi. Mamma kodus käiku tõestab ka see, kui poisi isa õhtul avastab, et sokikorv on kuidagimoodi taas täitunud uute kootud sokkidega ning sokikorvi peal lamavad muideks liuväljal nähtud ebamaise naise roosilised käpikud. Poiss ja papa teavad, kuidas see juhtus, ent mõistavad, et nad ei saa sellest teistele rääkida, sest keegi ei usuks neid. Nõnda on neil oma, ainult neile kahele mõistetav salamaailm.

„Poisi ja papa“ puhul on oluline ühenduspunkt ka sooline samastumine, mis ei väljendu niivõrd meestele omistatud huvides ja tegevustes, vaid seeläbi, et mõlemad on poissmehed: papa on lesk ning poiss veel nii väike, et tal võiks pruut olla. Samuti seob neid sama eesnimi Karla, mis loob tunde, et poiss on väiksem versioon papast. Ka poisile endale paistab nii, kui vanaisaga koos saunas käies tervitavad teised mehed papat nimepidi ning poiss tunneb, et „natuke kõnetatakse teda ka, sest tema on ju ka Karla“ (Laan 2024: 42). Sama sugu ja nimi loovad poisile papast otsese eeskuju. Ehkki poiss ja papa on võrdväärased mõttekaaslased, annab ka papa vargsi edasi elutarkusi, kuid ta ei tee seda kunagi ülevalt alla, käskides ega utsitades, vaid oma olemise ja ellusuhtumisega eeskujuks olles. Papa 86. sünnipäeval, kui

pereliikmed küsivad poisilt, kelleks ta suurena saada tahab, vastab poiss: „Ma tahan papaks saada. Papa on elumõnu ekspert“ (samas: 62).

2.3. Järeldused

Valimi ja valitud teoste põhjal selgub, et uuemas eesti lastekirjanduses domineerivad soojad ja sõbralikud suhted vanavanema ja lapselapse vahel. Lähedaste suhete aluseks on mitmed aspektid, kuid Hinrikuse, Kivirähki ja Laane teoste analüüsist järeldub, et soojade suhete üheks tähtsamaks eelduseks on lähestikku asumine. Hinrikuse ja Laane jutustusel ilmneb, et tänu vanavanemaga koos elamisele või asumisele vanavanemaga samas linnas veedavad vanavanem ja lapselaps koos palju aega ning on jõudnud teineteisesse kiinduda ja ühiseid huve leida. Samas, kui Kivirähki teoses ei ole Oskaril vanaemaga sidet ühelt poolt seepärast, et ta pole vanaemaga eriti läbi käinud ega tunne teda õieti. Teisalt ei ole vähetähtis ka see, et vanavanemal ja lapselapsel on võimalik koos aega veeta seetõttu, et vanavanem ei pea tööl käima, vaid on pensionil ja kodune ning samas tuleb endaga hästi toime ja on võrdlemisi hea tervise juures.

Lisaks on kolme teose näitel lähedaste suhete aluseks ka ühised huvid ja mõttemaailm. Hinrikuse raamatus seob Taanieli ja vanaisa paljuski huvi looduse ja looduses tegutsemise vastu, mis pakub neile ka võimalust koos olla. Kivirähki jutustuses ei ole Oskaril ja vanaemal aga ühtegi ühendavat tegevust: kumbki tegutseb omaette. Laane teoses ei ole poisil ja papal küll kindlaid tegevusi, mida kummalegi koos teha meeldib, kuid nad tajuvad maailma samamoodi: usuvad üleloomulikku ning märkavad väikseid asju. Seevastu teoses „Oskar ja asjad“ vastanduvad Oskari avatud ja fantaasiarikas maailm vanaema praktilisele ja kinnisele maailmale, mis lubab vaid vanu, teadaolevaid lahendusi. Nii esindab vanaema tõsist täiskasvanute maailma, temas puudub lapsemeelsus, mis võiks teda lapselapsele lähemale tuua, nagu teoses „Poiss ja papa“ seob poissi ja papat lapsemeelsus: nad itsitavad pahase naabritädi üle, luristavad kakaod ning on hea kujutlusvõimega ja elurõõmsad.

Samuti tuleb teoste analüüsi põhjal ilmsiks, et vanavanema ja lapselase läbisaamisel mängib rolli ka vanavanema ja lapselapse sugu. Nii Hinrikuse kui ka Laane raamatus on tegemist meespaaridega, kellel on ka sama nimi. Laane teoses tuleb eriti selgelt välja, kuidas poiss ja papa samastuvad teineteisega ka seepärast, et mõlemad on meessoost, mistõttu tunneb poiss end vahepeal väikese papana. Ka valimist (vt Lisa 2) ilmneb, kuidas sagedamini moodustub vanavanema ja lapselapse tandem soo järgi. Nii on teostes sagedamini paaris vanaema ja

tüdruk ning vanaisa ja poiss, keda ühendavad soopõhised huvid. Seega võib järeldada, et jutustuses „Oskar ja asjad“ võib Oskari ja vanaema vahel olla ületamatu soolõhe. Oskari ja vanaemal ei ole ühtegi ühist huvi: vanaema huvitab aiandus, samas kui Oskarit tõmbab kuur, mille eest vanaema Oskarit hoiatab. Võib oletada, et kui Oskar oleks saadetud vanaema asemel vanaisa juurde, siis oleks Oskar koos vanaisaga hoopis kuuri nokitsema läinud ning soopõhise huvi kaudu vanaisaga lähedaseks saanud.

Ehkki teoses „Oskar ja asjad“ ei püüa vanaema lapselapse mängu mõista ning hoiab oma arusaamadest kinni, ei jää vanaema Oskarile päris võõraks. Olles vastutaja rollis, hoolitseb vanaema Oskari eest nii hästi, kui oskab, ning proovib isegi lapselapsega ühele tasemele tulla ning Oskarile meeldivamaid sööke teha. Samas jääb vanaema Oskari mõttemaailma suhtes siiski üleolevaks ega leia lapselapsega vaimset kontakti, mistõttu jääb tema peamiseks rolliks hoida lapselapsel silma peal. Sagedasti on vanavanemad, hoolimata lähedasest või kaugeks suhtest, vanemlikul, s.t lapselapsest kõrgemal positsioonil. Hinrikuse jutukogus „Taaniel Teine“ on vanaisa ja Taaniel küll sageli ühel meelel ja vanaisa siiralt mõistab Taaniel, peab vanaisa asendusvanemana Taanieli vahepeal ka keelama ning teda õppima ajama. Seetõttu tõuseb kogu valimist esile Laane teos „Poiss ja papa“, milles tänu mitmetele ühenduspunktile on papa ja poiss väga sarnased ning samas võtab papa poissi võrdväärse kaaslasena, keda ta kunagi ei õpeta ega keela. Samuti toimivad nad ühise tandemina: kui muidu hoolitseb papa poisi eest, siis papa kukkumise järel hoolitseb poiss papa eest.

Nii võib öelda, et kõige mitmekülgsemalt ja erilisemalt kujutatakse vanavanemat ning vanavanema ja lapselapse suhet Triinu Laane jutukogus „Poiss ja papa“. Lisaks eeltoodule avaldub mitmekülgne kujutamine ka selle poolest, kuidas papa vastandub mitmetele kinnistunud kujutelmadele ning allakäigu narratiivile. Nii on papa vastupidiselt stereotüüpidele väga iseseisev, teistest sõltumatu ja mis kõige tähtsam, papa on tõeliselt elurõõmus. Samuti näeb raamatus vanavanemate hädasid, ka surma ning üksteise toel leinaga toime tulemist. Lisaks saab teoses väheke rohkem papa kohta teada, kui poiss ja papa oma käikudel sauna, linna ning mujale papa tuttavaid kohtavad.

Üldjuhul jääb uuemas eesti lastekirjanduses vanavanemate isiklik elu varju. Sagedasti kujutatakse idealiseeritud suhet, milles vanavanem on kodune, hea tervise juures, elab lapselapse lähedal ning saab lapselapsele täielikult pühenduda. Võib öelda, et idealiseeritud ja positiivse suhte kujutamine on samuti omaette kinnistunud kujutamiseviis. Valimi põhjal esineb konfliktseid suhteid väga vähe, mis võib tuleneda sellest, et seesuguste suhete näitamine on tabu või vastuvõetamatu, sest üldiselt kujutatakse vanavanemaid ikka heade,

hellade ja hoolitsevatena. Samuti soovitakse uuemas eesti lastekirjanduses luua lapsetegelasele ideaalset lapseõlve koos vanavanemaga. Ehkki valimi põhjal esineb viimastel aastatel ilmunud lasteraamatutes valdavalt positiivseid suhteid, kujutatakse 2024. ja 2025. aastal ilmunud teostes vanavanemaid mitmekülgsemalt: näidatakse nende eraelu, sõpru, minevikku ja tööd. Üldjoontes võib aga öelda, et uuemas eesti lastekirjanduses kujutatakse vanavanemaid siiski pigem stereotüüpselt.

Kuigi Jooseni (2023: 61) esitatud kriitika ühekülgse ja piiratud kujutamise kohta on asjakohane, on teiselt poolt teosteis tähtsaim lapstegelane ning tema suhe vanavanemaga, mida kujutatakse lapselapse silmade läbi. Nii on piiratud vaatenurk arusaadav ja põhjendatud. Samas võtab põhjuse, miks uuemas eesti lastekirjanduses kujutatakse ideaalseid suhteid, hästi kokku tsitaat Laane teosest „Poiss ja papa“, milles papa ütleb: „Aga praegu oleme sinuga koos. Ma olen pensionil ja meil on palju aega. See on meie aeg. Kui see kunagi läbi saab, siis loeb ainult see, kui palju mälestusi sul meist on.“ (Laan 2024: 31) Nii on kirjanduslikud vanavanemad pühendunud lapselapsele, et luua talle ilusaid mälestusi toredast lapseõlvest ja vanavanemaga koosveedetud ajast, mis võiksid teda kogu ta elu saata.

Kokkuvõte

Uemas eesti lastekirjanduses on viimastel aastatel ilmunud mitmeid vanavanematest jutustavaid teoseid. Vanavanemad on esil ka ühiskonnas seoses rahvastiku vananemisega, millele vaatamata on tänapäeva Eesti vanavanemad küllaltki noored, iseseisvad ja jätkavad ka pensioni kõrvalt tööl käimist, mistõttu ei ole vanavanematel lapselaste hoidmiseks alati aega. Sellele vastandub aga levinud stereotüüpne kujutlus vanavanematest kui kodustest lapselapsi hoidvatest vanainimestest. Nii on töö eesmärk anda ülevaade, kui mitmekülgset kujutatakse vanavanemaid uemas eesti lastekirjanduses ning mil määral vastavad kirjanduslikud vanavanemad tegelikele vanavanematele ja kinnistunud kujutamisiisidele. Samuti otsisin töös vastust küsimusele, millised on kirjanduslike vanavanemate ja lapselaste vahelised suhted ning millel need põhinevad.

Töö esimeses peatükis andsin sotsiaalteaduslikel allikatel põhineva lühiülevaate tänapäeva Eesti vanavanematest, mis on taustaks järgnevale alapeatükile, milles kirjeldasin angloameerika, hollandi, Põhjamaade ja eesti lastekirjanduse põhjal vanavanemate kujutamist peamiste motiivide kaudu. Kuna teoste keskmes on eelkõige suhe, vaatlesin lähemalt vanavanema ja lapselapse vahelisi suhteid ning seda mõjutavaid aspekte, nagu vanavanema rollid, töö, elupaik, tervislik seisund ja kinnistunud kujutamisiisid.

Sekundaarkirjanduse põhjal ilmnes, et vanavanema ja lapselapse vahel võivad esineda kahte tüüpi suhted: soojad ja usalduslikud sõprussuhted või konfliktised suhted, milles vanavanem ja lapselaps ei mõista teineteist. Üldiselt on vanavanemad lapselapse elus aga olulisel kohal, olles lapselastele mõttekaaslased, mänguseltsilised, asendusvanemad ja/või elutargad nõuandjad. Sageli on kirjanduslikud vanavanemad lapselastele väga pühendunud, mis väljendub eelkõige selles, et lastekirjanduses esineb palju nn „pannkoogi-vanaemasid“ (Kumberg 2015: 37), kes on kodused, mistõttu on neil aega lapselapsi hoida. Lapselastele keskendudes jääb teostest aga sageli välja vanavanemate isiklik elu, emotsioonid ja sõbrad. Samuti libisetakse üle vanavanemate haigustest. Nii kujutatakse vanavanemaid sageli piiratud vaatepunktist. Vanavanema rollide, töö, elupaiga ja tervisliku seisundi kaudu püütakse kujutada lapstegelase jaoks ideaalset suhet, millest võib järeldada, et lastekirjanduses kujutatakse vanavanemaid sagedamini stereotüüpselt.

Teises peatükis tegin kõigepealt 25 eesti lasteraamatu (ilmunud vahemikus 2000–2025) põhjal ülevaate, kuidas kujutatakse uemas eesti lastekirjanduses vanavanemate ja lapselaste vahelisi suhteid ning vanavanema rolle, tööd, elupaika, tervislikku seisundit ja kinnistunud

kujutamiseviise. Seejärel avasin kolme autasustatud ja iseloomuliku teose näitel suhetüüpe ja nende tingimusi ning võtsin kokku, kui mitmekülgset vanavanemaid uuemas eesti lastekirjanduses kujutatakse. Nii vaatlesin vanemlikku ja usalduslikku suhet ning elutarga nõuandja rolli Kadri Hinrikuse teoses „Taaniel Teine“, antagonistlikku vanaema ning vanavanema ja lapselapse vahel sideme puudumist Andrus Kivirähki jutustuses „Oskar ja asjad“ ja võrdväärset suhet ning selle eeldusi Triinu Laane jutukogus „Poiss ja papa“. Valimi ja kolme teose analüüs tugines tegelassuhete ja kandvate motiivide analüüsil.

Valimi ja teoste analüüsis selgus, et uuemas eesti lastekirjanduses kujutatakse vanavanema ja lapselapse vahel valdavalt sooje ja usalduslikke suhteid. Lähedased suhted põhinevad lisaks liitvatele ühistele huvidele, maailmatajule ja samale soole, paljuski sellel, et vanavanem ja lapselaps asuvad lähestikku. Samuti on eelduseks see, et vanavanem on kodune pensionär, kes samas tuleb endaga hästi toime ning on iseseisev. Seetõttu kujutatakse uuemas eesti lastekirjanduses eelkõige „pannkoogi-vanaemasid“ (Kumberg 2015: 37), kellel on aega lapselapsi hoida. Samas näeb vanavanema isiklikku elu seepärast teostes väga vähe või jääb see sootuks välja. Nii kujutatakse ka uuemas eesti lastekirjanduses idealiseeritud suhet, milles vanavanem pühendub lapselapsele. Kuigi vanavanemate kujutamisel esineb ka stereotüüpide õõnestamist ning hilisemad teosed paistavad silma mitmekülgsema kujutamiseviisi poolest, võib öelda, et uuem eesti lastekirjandus kaldub ühekülgsema ja stereotüüpidest lähtuva kujutamiseviisi poole. Samas on teostes siiski kesksel kohal lapspeategelane, mitte vanavanema isiklik elu, mistõttu on vanavanema piiratud vaatenurgast kujutamine igati mõistetav. Vanavanemad keskenduvadki lapselapsele, et anda talle kaasa mälestused vahvast lapsepõlvest ja vanavanemaga koos veedetud ajast.

Tulevased uurijad võiksid lähemalt veel vaadelda erinevusi vanaisade ja vanaemade kujutamises ning soostereotüüpsust lastekirjanduses, mida siinses töös puudutasin vaid põgusalt. Kuna tööst jäi kõlama vanavanemate stereotüüpne kujutamine, tasuks seoses vanemaealiste kasvava osakaaluga rahvastikus ka uurida, kui mitmekülgset kujutatakse lastekirjanduses üldiselt vanu inimesi: millised on nende rollid ja suhted lastega ning milliste stereotüüpidega on nad seotud.

Kasutatud kirjandus

10 huvitavat ... 2022 = 10 huvitavat fakti vanavanemate kohta. *Statistikaamet*, 2022. <https://stat.ee/et/uudised/10-huvitavat-fakti-vanavanemate-kohta> (vaadatud 1.04.2026).

Caldwell jt 2020 = Caldwell, Elizabeth F.; Sarah Falcus; Katsura Sako 2020. Depicting Dementia: Representations of Cognitive Health and Illness in Ten Picturebooks for Children. *Children's Literature in Education*, 52, 106–131.

Euroopa rahvastik 2021 = Euroopa rahvastik. Visualiseeritud statistika – 2021. a väljaanne. *Eurostat*, 2021. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/beta/demography/ee_et/img/pdf/Demography-InteractivePublication-2021_et.pdf?lang=et (vaadatud 7.04.2026).

Head ... 2024 = Head vanavanemate päeva, Sirje ja Aivar! *Statistikaamet*, 2024. <https://stat.ee/et/uudised/head-vanavanemate-paeva-sirje-ja-aivar> (vaadatud 1.04.2026).

Henneberg, Sylvia B. 2010. Moms do badly, but grandmas do worse: The nexus of sexism and ageism in children's classics. *Journal of Aging Studies*, 24, 125–134.

Hinrikus, Kadri 2015. *Taaniel Teine*. Tallinn: Tammerraamat.

Joosen, Vanessa 2023. What's the point of grandpa? Grandparents in Children's Literature. *Family in Children's and Young Adult Literature*. Toim Eleanor Spencer; Jade Dillon Craig. India, Chennai: Deanta Global Publishing Services, 55–68.

Joosen, Vanessa 2019. Aging in Children's Literature. *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*. Toim Danan Gu; Matthew E. Dupre. Cham: Springer, 1–5.

Joosen, Vanessa 2015. Second Childhoods and Intergenerational Dialogues: How Children's Literature Studies and Age Studies Can Supplement Each Other. *Children's Literature Association Quarterly*, 40 (2), 126–140.

Kannisto, Pille 2022. *Britaga juhtub*. Tallinn: Tänapäev.

Kivirähk, Andrus 2015. *Oskar ja asjad*. TänaSilma: Film Distribution.

Kolmeteistkümmel ... 2023 = Kolmeteistkümmel vanavanemal on üle 30 lapselapse. *Statistikaamet*, 2023. <https://www.stat.ee/et/uudised/kolmeteistkumnel-vanavanemal-ule-30-lapselapse> (vaadatud 1.04.2026).

- Koff, Indrek 2013.** *Kui ma oleksin vanaisa*. Tallinn: Härra Tee & proua Kohvi.
- Koff, Indrek 2021.** *Kui ma oleksin vanaema*. Tallinn: Härra Tee & proua Kohvi.
- Kumberg, Krista 2015.** Vanad ja lapsed Põhjamaade lastekirjanduses. *Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised*, 6. Toim Jaanika Palm; Anu Kehman; Ülle Väljataga. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 34–47.
- Külaots, Kadri-Maria 2024.** *Maie ja Mummi*. Tallinn: Pänja.
- Laan, Triinu 2024.** *Poiss ja papa*. Saue: Päike ja Pilv.
- Laanem, Tiina 2024.** *Maaailma parim liivaloss*. Tallinn: Pegasus.
- Laanem, Tiina 2025.** *Seest siiruviiruline*. Tallinn: Pegasus.
- Leola, Lemmi 2021.** *Lapselaste tähendus vanavanemate elus perekonna funktsioonide vaates*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
- Lepp, Kadri 2023.** *Valge pall*. Saue: Päike ja Pilv.
- Look, Kairi 2015.** *Piia Präänik kolib sisse*. Tallinn: Tänapäev.
- Lunge, Inga 2025.** *Nora suvevaheaeg*. Tallinn: Tammerraamat.
- Mattheus, Ave 2025.** Vähe teadvustatud, kuid siiski olemas ja väga hea. Laste- ja noortekirjandus 2024. *Looming*, 5. <https://www.looming.ee/vahe-teadvustatud-kuid-siiski-olemas-ja-vaga-hea/> (vaadatud 12.05.2026).
- Mills, Terry L.; Robert M. Beland 2001.** Positive Portrayal of Grandparents in Current Children's Literature. *Journal of Family issues*, 22 (5), 639–651.
- Nemvalts, Urmas 2024.** *Siimu ja vanaisa autod*. Sõmeru: Pähkliööbik.
- Niitra, Mari 2026.** Kõigile midagi, aga mõni jääb ikka ilma. *Looming*, 5, 684–694.
- Normet-Saarna, Haldi 2014.** *Kati ja teised*. Tallinn: Tänapäev.
- Pelmas, Elsa 2013.** *Seiklused Metsapärdil*. Tallinn: Hea Lugu.
- Pensioniiiga ... 2021 = Pensioniiiga täna ja tulevikus.** *Pensionikeskus*, 2021. <https://www.pensionikeskus.ee/uudis/pensioniiiga-tana-ja-tulevikus/> (vaadatud 1.04.2026).
- Petrone, Epp 2020.** *Maal mamma juures*. Tartu: Petrone Print.
- Püttsepp, Juhani 2015.** *Gibraltari laevakoerte ühing*. Tallinn: Tänapäev.
- Püttsepp, Juhani 2016.** *Vanaema, kes muutus kutsikaks*. Tabasalu: Dolce Press.

Rannap, Jaan 2012. *Suvelinnud*. Tallinn: TEA Kirjastus.

Reidolf, Malle 1993. Lapse ja täiskasvanu suhetest eesti lastekirjanduses. *Haridus*, 11, 19–23.

RV0212: Rahvastik ... 2024 = RV02121: Rahvastik aasta alguses ja aastakeskmise rahvaarv soo ja vanuse järgi. *Statistikaamet*, 2024. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0212 (vaadatud 1.04.2026).

Sadler, David 1991. Grandpa Died Last Night: Children's Books about the Death of Grandparents. *Children's Literature Association Quarterly*, 16 (4), 246–250.

Saarna, Meelike 2008. *Mattias ja mamma*. Tallinn: Tänapäev.

Sein, Liis 2025. *Vapper vanaisa*. Tallinn: Tammerraamat.

Soopan, Ivar 2015. *Õhulossivanaisa*. Tallinn: Tänapäev.

Tervise ... 2025 = Tervise tõttu töötamise lõpetanud pensioniealiste osakaal on Eestis EL-I kõrgeim. *Statistikaamet*, 2025. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0212 (vaadatud 1.04.2026).

Tomusk, Ilmar 2022. *Julius, mida sina suvel tegid?* Tallinn: Tänapäev.

Undo, Monika 2025. *Reiarohu helide maailm*. Haapsalu: Monika Undo.

Vainola, Kätlin 2006. *Ville*. Tallinn: Tänapäev.

Woodward, Kathleen 2002. Against Wisdom: The Social Politics of Anger and Aging. *Cultural Critique*, 51, 186–218.

Summary: The Portrayal of Grandparents in Contemporary Estonian Children's Literature

In recent years, several children's books focusing on grandparents have been published in Estonian children's literature, which have also been mentioned by Estonian children's literature researcher Mari Niitra at the annual children's literature conference. Due to the aging population grandparents are also in the spotlight in society. Despite the aging population, today's average Estonian grandparents are quite young, independent, active, and often continue to work after retirement. However, the portrayal of grandparents is often completely different. Thinking of grandparents, the image that usually comes to mind is of an elderly person staying at home and looking after their grandchildren. Therefore, the aim of this thesis is to give an overview of how diversely grandparents are portrayed in contemporary Estonian children's literature and, to what extent these literary characters reflect real-life grandparents and established stereotypes. Additionally, the study seeks to answer how the relationships between literary grandparents and grandchildren are depicted and what these relationships are based on.

The work consists of two chapters. The first chapter provides a brief overview of today's grandparents in Estonia based on social science sources, which is the background to the following analysis. The subsequent subsection describes the portrayal of grandparents in Anglo-American, Nordic and Estonian children's literature. Since the selected books are primarily focused on the relationship, the work takes a closer look at the relationship between grandparent and grandchild and the aspects that influence it, such as the grandparent's roles, employment status, residence, health status and stereotypical portrayals. Based on secondary sources, it becomes clear that grandparents are often portrayed from a limited perspective, through the eyes of the child protagonist. Consequently, children's literature features many traditional grandparents, or so-called „pancake grandmothers“, who are homely, retired and have a lot of time to take care of their grandchildren. While attending to the grandchildren, the grandparents' personal lives and hobbies are often overshadowed by their role as caregivers. Therefore, it can be said that children's literature tends towards a stereotypical way of portraying grandparents.

The second chapter gives an overview of the portrayal of grandparents in contemporary Estonian children's literature, based on the motifs outlined in the previous chapter. The overview is based on 25 Estonian children's books published in the 21st century, specifically

between 2005 and 2025, in which grandparents play a significant role throughout the story. Additionally, the corpus consists solely of realistic children's books and does not include fantasy and young adult literature. The following subsection analyses the types of relationships between grandparents and grandchildren based on three books: a parental relationship and wise old mentor in Kadri Hinrikus's book „Taaniel Teine“ („Taaniel the Second“); an antagonistic grandparent and the lack of a bond between grandparent and grandchild in Andrus Kivirähk's book „Oskar ja asjad“ („Oskar and the Things“); and an equal relationship in Triinu Laan's book „Poiss ja papa“ („The Boy and the Papa“). Finally, I summarize how diversely grandparents are portrayed in contemporary Estonian children's literature. The analysis of the corpus and the three books focuses on character relationships and underlying motifs, and does not include an analysis of poetics or illustration.

The analysis of the corpus and the three books shows that in contemporary Estonian children's literature the relationship between grandparent and grandchild is primarily warm and trusting, which could be considered as a stereotype. In addition to common interests, shared worldview and the same gender, close relationships rely on the fact that the grandparent and grandchild live close together. Consequently, contemporary Estonian children's literature features many „pancake grandmothers“, who have ample time to look after their grandchildren. While more recent books offer more diverse portrayals of grandparents, their personal lives often remain outside the narrative. Therefore, it can be said that contemporary Estonian children's literature depicts grandparents rather stereotypically. However, the central focus of the books is the child protagonist, which is why the limited perspective on the grandparent is understandable. The literary grandparents dedicate themselves to their grandchildren to give them memories of a wonderful childhood and the time spent with the grandparent.

Since this study focuses only briefly on the differences in portraying grandmothers and grandfathers, future research could focus on analysing gender stereotypes related to grandparents in children's literature. Additionally, due to the aging population, further research is needed to examine how diversely older people in general are depicted in children's literature.

Lisad

Lisa 1. Valim

1. Kätlin Vainola „Ville“ 2006
2. Meelike Saarna „Mattias ja mamma“ 2008
3. Jaan Rannap „Suvelinnud“ 2012
4. Elsa Pelmas „Seiklused Metsapärdil“ 2013
5. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaisa“ 2013
6. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“ 2014
7. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“ 2015
8. Ivar Soopan „Õhulossivanaisa“ 2015
9. Kairi Look „Piia Präänik kolib sisse“ 2015
10. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“ 2015
11. Juhani Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“ 2015
12. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“ 2016
13. Epp Petrone „Maal mamma juures“ 2020
14. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaema“ 2021
15. Ilmar Tomusk „Julius, mida sina suvel tegid?“ 2022
16. Pille Kannisto „Britaga juhtub“ 2022
17. Kadri Lepp „Valge pall“ 2023
18. Urmas Nemvalts „Siimu ja vanaisa autod“ 2024
19. Kadri-Maria Külaots „Maie ja Mummi“ 2024
20. Triinu Laan „Poiss ja papa“ 2024
21. Tiina Laanem „Maailma parim liivaloss“ 2024
22. Tiina Laanem „Seest siiruveeruline“ 2025
23. Inga Lunge „Nora suvevaheaeg“ 2025
24. Liis Sein „Vapper vanaisa“ 2025
25. Monika Undo „Reiarohu helide maailm“ 2025

Lisa 2. Vanavanemad uuemas eesti lastekirjanduses: valimi liigendused

Vanaema lood:

1. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“
2. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaema“
3. Inga Lunge „Nora suvevaheaeg“
4. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“
5. Juhani Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“
6. Jaan Rannap „Suvelinnud“
7. Meelike Saarna „Mattias ja mamma“
8. Monika Undo „Reiarohu helide maailm“
9. Kätlin Vainola „Ville“

Vanaisa lood:

1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“
2. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaisa“
3. Kadri Lepp „Valge pall“
4. Urmas Nemvalts „Siimu ja vanaisa autod“
5. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“
6. Liis Sein „Vapper vanaisa“
7. Ivar Soopan „Õhulossivanaisa“

Vanema-vanaisa lood:

1. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
2. Kadri-Maria Külaots „Maie ja Mummi“
3. Tiina Laanem „Seest siiruveeruline“
4. Tiina Laanem „Maailma parim liivaloss“
5. Kairi Look „Piia Präänik kolib sisse“
6. Ilmar Tomusk „Julius, mida sina suvel tegid?“

Vaarvanemate lood:

1. Triinu Laan „Poiss ja papa“
2. Elsa Pelmas „Seiklused Metsapärdil“
3. Epp Petrone „Maal mamma juures“

Vanavanema ja lapselapse tandemid

Vanaema ja tüdruk

1. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
2. Kadri-Maria Külaots „Maie ja Mummi“
3. Inga Lunge „Nora suvevaheaeg“
4. Elsa Pelmas „Seiklused Metsapärdil“
5. Epp Petrone „Maal mamma juures“
6. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“
7. Jaan Rannap „Suvelinnud“
8. Monika Undo „Reiarohu helide maailm“

Vanaema ja poiss

1. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“
2. Juhani Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“
3. Meelike Saarna „Mattias ja mamma“
4. Kätlin Vainola „Ville“

Vanaisa ja tüdruk

1. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“
2. Ivar Soopan „Õhulossivanaisa“

Vanaisa ja poiss

1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“
2. Triinu Laan „Poiss ja papa“

3. Tiina Laanem „Maailma parim liivaloss“
4. Tiina Laanem „Seest siiruviiuruline“
5. Kadri Lepp „Valge pall“
6. Urmas Nemvalts „Siimu ja vanaisa autod“
7. Liis Sein „Vapper vanaisa“

Vanaema-vanaisa ja poiss

1. Ilmar Tomusk „Julius, mida sina suvel tegid?“

Vanaema-vanaisa ja tüdruk

1. Kairi Look „Piia Präänik kolib sisse“

Vanaema-vanaisa ja palju lapselapsi

1. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaisa“
2. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaema“

Vanavanema ja lapselapse suhe

Antagonistlike joontega vanavanem

1. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
2. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“
3. Epp Petrone „Maal mamma juures“

- Ülejäänud 22 raamatus on vanavanema ja lapselapse vahel soojad, mõistvad ja usalduslikud suhted.

Vanavanema roll

Tabelis on välja toodud igas teoses esineva(te) vanavanema(te) peamised rollid.

Teos	Asendus- vanem	Elutark nõuandja	Mängu- seltsiline	Mõtte- kaaslane	Silma peal hoidja
Hinrikus „Taaniel Teine“	x	x			
Kannisto „Britaga juhtub“					x
Kivirähk „Oskar ja asjad“					x
Koff „Kui ma oleksin vanaisa“			x		
Koff „Kui ma oleksin vanaema“			x		
Külaots „Maie ja Mummi“			x		
Laan „Poiss ja papa“				x	
Laanem „Maailma parim liivaloss“		x	x		
Laanem „Seest siiruviiruline“		x			
Look „Piia Präänik kolib sisse“					x
Lepp „Valge pall“		x			
Lunge „Nora suvevaheaeg“					x
Nemvalts „Siimu ja vanaisa autod“		x	x		
Normet-Saarna „Kati ja teised“			x		
Pelmas „Seiklused Metsapärdil“		x			
Petrone „Maal mamma juures“					x
Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“	x				

Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“					x
Rannap „Suvelinnud“					x
Saarna „Mattias ja mamma“		x	x		
Sein „Vapper vanaisa“		x	x		
Soopan „Õhulossivanaisa“			x		
Tomusk „Julius, mida sina suvel tegid?“		x			
Undo „Reiarohu helide maailm“		x	x		
Vainola „Ville“	x	x			

Vanavanema töö

Töötavad vanavanemad:

1. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
2. Elsa Pelmas „Seiklused Metsapärdil“
3. Liis Sein „Vapper vanaisa“
4. Monika Undo „Reiarohu helide maailm“
5. Kätlin Vainola „Ville“

Vanavanema elupaik

Maal elav vanavanem:

1. Andrus Kivirähk „Oskar ja asjad“
2. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaisa“
3. Tiina Laanem „Maailma parim liivaloss“

4. Tiina Laanem „Seest siiruveeruline“
5. Kadri Lepp „Valge pall“
6. Kairi Look „Piia Präänik kolib sisse“
7. Inga Lunge „Nora suvevaheaeg“
8. Elsa Pelmas „Seiklused Metsapärdil“
9. Epp Petrone „Maal mamma juures“
10. Jaan Rannap „Suvelinnud“
11. Ilmar Tomusk „Julius, mida sina suvel tegid?“
12. Monika Undo „Reiarohu helide maailm“

Linnas elav vanavanem:

1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“
2. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
3. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaema“
4. Kadri-Maria Külaots „Maie ja Mummi“
5. Triinu Laan „Poiss ja papa“
6. Urmas Nemvalts „Siimu ja vanaisa autod“
7. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“
8. Juhani Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“
9. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“
10. Meelike Saarna „Mattias ja mamma“
11. Liis Sein „Vapper vanaisa“
12. Ivar Soopan „Õhulossivanaisa“
13. Kätlin Vainola „Ville“

Vanavanem elab oma lapse ja lapselapse juures:

1. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“
2. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“

3. Meelike Saarna „Mattias ja mamma“

Lapselaps elab vanavanema juures:

1. Kadri Hinrikus „Taaniel Teine“
2. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
3. Juhani Püttsepp „Gibraltari laevakoerte ühing“
4. Kätlin Vainola „Ville“

Vanavanema tervislik seisund

Kujutatakse vanavanema haigestumist ja/või surma ja/või leinaga toimetulekut:

1. Pille Kannisto „Britaga juhtub“
2. Triinu Laan „Poiss ja papa“
3. Liis Sein „Vapper vanaisa“
4. Ivar Soopan „Õhulossivanaisa“
5. Epp Petrone „Maal mamma juures“
6. Juhani Püttsepp „Vanaema, kes muutus kutsikaks“

Stereotüüpne/ mittestereotüüpne kujutamine

Kujutatakse vanavanema isiklikku elu, hobisid ja sõpru:

1. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaema“
2. Indrek Koff „Kui ma oleksin vanaisa“
3. Triinu Laan „Poiss ja papa“
4. Tiina Laanem „Seest siiruveeruline“
5. Inga Lunge „Nora suvevaheaeg“
6. Haldi Normet-Saarna „Kati ja teised“
7. Kätlin Vainola „Ville“

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Mäгимets,
(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
Vanavanemate kujutamises uuemas eesti lastekirjanduses ,
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja(d) on Jaanika Palm ja Jaak Tomberg,
(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Annika Mäгимets

25.05.2026